

Η αίρεση και οι επιπτώσεις της

Μαθητεία στο εκκλησιαστικό παρελθόν

Η ΑΙΡΕΣΗ

Η αγία Ορθόδοξος Εκκλησία μας πάντοτε ετίμησε τον αγώνα αγίων μορφών, Ομολογητών της Ορθοδοξίας κατά της ποικίλης αιρέσεως. Ο αγώνας αυτός καταλαμβάνει το πλείστον μέρος της εκκλησιαστικής ιστορίας και ουσιαστικώς υπήρξε ο κυριώτερος, ή μάλλον ο μόνος, παράγων διαμορφώσεως και εξελίξεως της λεκτικής διατυπώσεως των εκκλησιαστικών δογμάτων. Όμως, τί σημαίνει «αίρεση»; Γιατί η Εκκλησία πολεμεί τις αιρέσεις (και όχι βεβαίως τους αιρετικούς); Έως ποίου σημείου είναι ανεκτή η αίρεση; Σώζονται όσοι ακολουθούν τις αιρέσεις;

Θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μερικές αφορμές ωφελίμου προβληματισμού πάνω στα θέματα αυτά.

Εισαγωγή

1. [Τι είναι αίρεση](#)
2. Δαιμονική προέλευση της αιρέσεως
3. Οι αιρετικοί κατηγορούν ακόμη και τους Αγίους
4. Αίρεση ίσως να είναι και η αλλαγή ενός «ιώτα» των εκκλησιαστικών δογμάτων
  - (• ιστορικά παραδείγματα, • διδασκαλία των Αγίων Πατέρων)
5. Σωτηριολογικές επιπτώσεις της αιρέσεως
  - A. Τα μυστήρια των αιρετικών, καθ' ότι άκυρα είναι αχαρίτιστα
  - Οι αιρετικοί δεν έχουν «αποστολική διαδοχή».
  - Το βάπτισμα των αιρετικών είναι «καθ' εαυτό» άκυρο και χωρίς καμμία

«διαδοχή»

- Η αίρεση (και όχι ο αντι-αιρετικός αγώνας) δημιουργεί σχίσμα και εξάγει από την κοινωνία με το Σώμα Χριστού

Β. Οι αιρέσεις αλλοιώνουν το ορθόν σέβας στη ζωή των πιστών (Αρειανισμός, Νεστοριανισμός, Μονοφυσιτισμός, Εικονομαχία, λατινικός αντιη-συχασμός)

6. Οι αιρέσεις ποτέ δεν θα εκλείψουν έως της Β' Παρουσίας

- Σύνοψη

- ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Εισαγωγή

Στη σημερινή εποχή, η λέξη «αίρεση» έχει εξοβελισθεί από το λεξιλόγιο των ανθρώπων, ακόμη και των περισσότερων πιστών, και έχει περιορισθεί, χρωματισμένη μάλιστα και με κάποια ειρωνεία, στο χαρακτηρισμό φιλοσοφικών και ιδεολογικών ρευμάτων που παρεκκλίνουν από κάποια γνωστή «κύρια» (“mainstream”) κατεύθυνση.

Υπό την επίδραση της προπαγάνδας της Νέας Εποχής του Αντιχρίστου, η οποία διδάσκει να αγαπάμε όχι τόσο τον ίδιο τον πλησίον μας, όσο τις οποιεσδήποτε πεπλανημένες πεποιθήσεις και ιδέες του, ο χαρακτηρισμός της «αιρέσεως» ακούεται στα ώτα πολλών, ως δήθεν φορτισμένος υπέρμετρα με άδικους αρνητικούς συνειρμούς και παραπέμπει δήθεν στο σκοτεινό μεσαίωνα και την «ιερά εξέταση». Όμως τα πράγματα δεν έχουν έτσι και στην Ορθόδοξη Εκκλησία, όπου η «αίρεση» είναι κίνδυνος που άπτεται καίρια της ίδιας της αιωνίου σωτηρίας μας και όχι κάποια απλώς φιλοσοφική απόκλιση από μια «γραμμή» μιας εξουσίας.

Το θέμα της αιρέσεως είναι απέραντο, τόσο στην Πατερική Γραμματεία, όσο και στη σύγχρονη ακαδημαϊκή θεολογία. Θα αρκεσθούμε σε μερικά σημεία, επιφυλασσόμενοι για περισσότερες διευκρινίσεις στο μέλλον.

1. Τί είναι αίρεση

Σύμφωνα με ένα σύγχρονο ορισμό, ως αίρεση χαρακτηρίζεται «κάθε πεπλανημένη διδασκαλία η οποία παρεκκλίνει από τη γνήσια χριστιανική πίστη, ταυτόχρονα δε και κάθε ιδιαίτερη χριστιανική κοινότητα η οποία διαφωνεί προς τη δογματική διδασκαλία της αληθούς Εκκλησίας και έχει αποκοπεί από την κοινωνία και ενότητα με αυτήν» **1**.

Ο Μέγας Βασίλειος λέγει εν προκειμένω «Οι παλαιοί ονόμασαν

αιρέσεις μεν τους παντελώς αποσπασμένους και κατά την ίδια την Πίστη αποξενωμένους· σχίσματα δε αυτούς που διαφοροποιήθηκαν για κάποιες εκκλησιαστικές αιτίες και μεταξύ τους ζητήματα, θεραπεύσιμα» **2**.

Αξιοσημείωτη είναι και η εξής διάκριση: «Για να στοιχειοθετηθεί [κατά τους ι. Κανόνες] το αδίκημα της αιρέσεως, απαιτείται η **άρνηση ή διαστροφή των κανόνων**, ήτοι **1) να εκδηλωθεί εξωτερικώς**, είτε εγγράφως (δια συγγράμματος κ.λπ.), είτε προφορικώς (δια κηρύγματος κ.λπ.), είτε εμπράκτως (δια παραλείψεως ή προσθήκης φράσεων ή συμβολικών κινήσεων στο τελετουργικόν της Θ. Λειτουργίας κ.λπ.), **2) να γίνει από σκοπού και εκ προθέσεως**, διότι εκ παραδρομής **ή εκ συγγνωστής πλάνης δεν διαπράττεται αίρεση** και **3) να επιμείνει στην πλάνη του ο δράστης**, διότι δεν θεωρείται αιρετικός εκείνος ο οποίος πρεσβεύει μεν πεπλανημένως, αλλά όταν νουθετείται ανακαλεί και απαρνείται τις κακοδοξίες του. **Καθ' όσον το πλανάσθαι είναι ανθρώπινο, αλλά το εμμένειν στην πλάνη και το μη απορρίπτειν αυτήν μετά από υπόδειξη που γίνεται, είναι εφάμαρτο και δαιμονικό, επειδή εμφανίζει υπεροψία και ύβρη κατά του Αγίου Πνεύματος» 3.**

Πάντως, η αίρεση δεν κρίνεται βάσει κάποιας απλής αποκλίσεως στη φρασεολογία και την ορολογία, αλλά από την παρερμηνεία των αληθειών, την οποίαν παρερμηνεία εξυπηρετεί η συγκεκριμένη απόκλιση στην ορολογία· λέγει λόγου χάριν ο Μέγας Βασίλειος καταπολεμώντας την του αιρεσιάρχου Σαβελλίου ταύτιση των υποστάσεων του Πατρός και του Υιού, μέσω της απάλειψης του συνδέσμου «και» από μερικά χωρία της Αγίας Γραφής «... τώρα όμως λόγος από αυτούς δεν γίνεται περί συλλαβών, ούτε για το πως ηχεί, έτσι ή αλλιώς, η έκφραση, αλλά για πράγματα τα οποία έχουν μέγιστη διαφορά σε δύναμη και αλήθεια. Λόγω των οποίων, ενώ η χρήση των συλλαβών είναι αδιάφορη, αυτοί [οι αιρετικοί] προσπαθούν άλλες μεν να εισαγάγουν και άλλες να αποδιώξουν από την Εκκλησία. Εγώ δε, αν και από το πρώτο άκουσμα είναι φανερή η χρησιμότητα, ωστόσο θα παράσχω και την αιτία για την οποίαν οι Πατέρες μας, δεν συμπαρέλαβαν χωρίς λόγο την χρήση της προθέσεως αυτής» **4**.

Η αίρεση είναι από τις μεγαλύτερες αμαρτίες. Καθώς λέγει ο Μέγας Αθανάσιος περί εκείνων που αρχίζουν μιαν αίρεση: «**Εχθροί του Θεού είναι κατά πρώτο και κύριο λόγο οι ακάθαρτοι δαίμονες. Δεύτεροι μετά από εκείνους όσοι πρεσβεύουν την ειδωλολατρία και οι αρχηγοί των αιρέσεων» 5**. Τούτο φαίνεται και από το αίνιγμα που κλήθηκε να επιλύσει ο Άγιος Ιωάννης της Κλίμακος: «Κάποιος γνωστικός μου έθεσε ένα δυσχερέστατο πρόβλημα. "Ποια αμαρτία, μου είπε, είναι βαρύτερη απ' όλες, εξαιρέσει του φόνου και της αρνήσεως;" Και όταν εγώ του απάντησα "**το να πέση κανείς σε αίρεσι**", εκείνος με ξαναρώτησε ...» κ.λπ. **6**

Πλήν τούτων, μία και μόνη αίρεση μπορεί να δημιουργήσει

πολλαπλές άλλες, οι οποίες θα ανατρέψουν ριζηδόν την περί Θεού διδασκαλία της Εκκλησίας, την κατανόηση του κόσμου και του ανθρώπου, και θα οδηγήσουν μετά ταύτα και σε εσφαλμένη πράξη. [Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς](#), αντικρούοντας τον αντι-ησυχαστή αιρεσιάρχη Γρηγόριο Ακίνδυνο φανέρωσε και ανέπτυξε, ότι όσοι αρνούνται τη «θεοπρεπή διάκριση» ουσίας και ενεργείας στο Θεό, περιπίπτουν κατά συνέπεια και σε άλλες πενήντα μέγιστες αιρέσεις⁷.

Η αίρεση πάντως, είναι ή εισαγωγή μιας νέας διδασκαλίας και πρακτικής, ενός ή περισσότερων νεωτερισμών όπως έχει παρατηρηθεί από τον Καθηγητή Ν. Ματσούκα, «Πολύ ενωρίς η Εκκλησία πήρε την ονομασία “καθολική” που αργότερα έγινε συνώνυμη με τον κατοπινό όρο ορθοδοξία. Πάραλληλα η αίρεση δεν ήταν τίποτα άλλο παρά η διάβρωση της αλήθειας, ως ζωής και διδασκαλίας, και συνάμα η έκπτωση από την κοινότητα. [...] Όχι μόνον οι αιρετικοί της εποχής εκείνης, μά και οι πολέμιοι ακόμη είχαν αντιληφθεί πόσο απαραίτητο είναι το κριτήριο της αρχέγονης ταυτότητας. Έτσι ο νεωτερισμός δεν μπορεί να έχει σχέση προς την ορθοδοξία. Καθετί το νέο είναι ξένο προς την αλήθεια που μόνο ως αρχέγονη νοείται. [...] Η πρώτη [η ορθοδοξία] διεκδικεί αταλάντευτα την αρχαιότητα, ενώ η δεύτερη [η αίρεση] είναι νεωτεροποιΐα. Έτσι η δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας, παρ’ όλο ότι την εποχή εκείνη αφομοίωνε κατά τον πιο ρωμαλέο τρόπο προσαρμογής που γνώρισε ποτέ η ιστορία, τη φιλοσοφική ορολογία του περιβάλλοντος, στη συνείδηση της Εκκλησίας γενικά και των ιδίων των θεολόγων παρέμενε παλιά, αρχέγονη, παραδοσιακή. [...] Τούτη η αναδρομή προς το παρελθόν από το ένα μέρος δεν ήταν διόλου οπισθοδρομηση, και από το άλλο γινόταν η μοναδική σωστή μέθοδος για να ελέγχεται το περιεχόμενο κάθε διδασκαλίας. [...] Η ορθόδοξη άποψη είναι σαφής και ανυποχώρητη. **Εμμένει στην αρχαιότητα της διδασκαλίας. Αυτή και μόνο είναι το κριτήριο της γνησιότητας και αυθεντικότητας**»⁸.

Πρέπει να ενθυμούμαστε και δύο ακόμη σημαντικές παραμέτρους:

(α) Η αίρεση αχίζει συνήθως με μορφή χονδροειδή και προϊόντος του χρόνου απολεπύνεται. Οι μεταγενέστερες μορφές κάθε αιρέσεως ευρίσκονται συνήθως πλησιέστερα προς την Ορθοδοξία, αλλά για το λόγο αυτό είναι και πλέον επικίνδυνες, εφ’ όσον δεν διακρίνονται εύκολα απ’ αυτήν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα επί τούτου είναι **(1)** ο ημι-αρειανισμός των «ομοιουσιανών» (οπαδών του δόγματος του «ομοιουσίου»), που φαίνεται να πλησιάζει το «ομοούσιον» των Ορθοδόξων, αλλ’ όμως συνιστά αίρεση (βλ. παρακάτω) και **(2)** ο μετριοπαθής μονοφυσιτισμός του Σεβήρου Αντιοχείας, ο οποίος λόγω πολύ λεπτής διαφοράς στις χριστολογικές διατυπώσεις είναι περισσότερο δυσδιάκριτος από τον πρώιμο μονοφυσιτισμό του Αρχιμανδρίτου Ευτυχούς⁹.

(β) Είναι σύνηθες στην πατερική αντι-αιρετική γραμματεία να

αναζητούν-ται και να στηλιτεύονται οι προεκτάσεις των αιρετικών δογματικών διατυπώσεων¹⁰.

Σημειωτέον δε, ότι κανονικώς οι αιρετικοί, ακόμη και οι Παπικοί ή οι Προτεστάντες, δεν καλούνται Χριστιανοί, κατά την Παράδοση της Εκκλησίας· χαρακτηριστικώς λέγει μεταξύ άλλων αρχαίων θεολόγων ο Τερτυλλιανός, «Όσοι είναι αιρετικοί, Χριστιανοί δεν δύνανται να είναι» ¹¹.

Η αίρεση, όπως θα δούμε και παρακάτω, αποξενώνοντας τους οπαδούς της από τη Μυστική Άμπελο, τον Χριστό, και την προς Αυτόν Κοινωνία δια των Μυστηρίων, όπως και από την ορθή διδασκαλία, καθιστά τον άνθρωπο ξένο προς την Αγία Τριάδα. Σύμφωνα με τον Άγιο Ιωάννη τον Δαμασκηνό, η αίρεση, όπως και η διάπραξη των έργων της αμαρτίας καθιστά ή αποδεικνύει τον άνθρωπο ουσιαστικώς άπιστο: «Όποιος δεν πιστεύει, όπως πιστεύει ή Παράδοσις της Καθολικής [Ορθοδόξου] Εκκλησίας ή κοινωνεί με τον διάβολο δια μέσου των παρανόμων έργων, είναι άπιστος». Η αλλιώς, στο πρωτότυπο: «Ο γαρ μη κατά την παράδοσιν της Καθολικής Εκκλησίας πιστεύων ή κοινωνών δια των ατόπων έργων τω διαβόλω άπιστός εστιν»¹².

Περί της αιρέσεως ως διαβρώσεως της ζωής και διδασκαλίας και ως εκπτώσεως (αποκοπής) από την εκκλησιαστική κοινότητα, γράφουμε παρακάτω.

2. Δαιμονική προέλευση της αιρέσεως

Είναι βασική η διδασκαλία της Εκκλησίας, περί του ότι ο φαύλος βίος γεννά φαύλα δόγματα: ο άγιος Χρυσόστομος, ερμηνεύοντας το αποστολικό λόγο: «Ψυχικός δε άνθρωπος ου δέχεται τα του Πνεύματος· μωρία γαρ αυτώ εστι» [Α' Κορ. 2, 14] λέγει: «Και σε πολλά άλλα σημεία λέγει, ότι αιτία για τη μη αποδοχή των τελειότερων δογμάτων είναι η διαφθορά του βίου» ¹³. Η αντίληψη αυτή της Εκκλησίας διασώζεται και στην παλαιά ελληνική παροιμία «**Ο πίπτων ηθικώς, πίπτει και κατά τας ιδέας**».

Περί της δημιουργίας των αιρέσεων ως απ' ευθείας έργου των δαιμόνων, μας βεβαιώνουν οι Άγιοι Πατέρες· ο Άγιος Ιωάννης της Κλίμακος λέγει· «Υπάρχουν μερικοί ακάθαρτοι δαίμονες που μόλις αρχίση κάποιος την μελέτη της Αγίας Γραφής του αποκαλύπτουν την ερμηνεία της. Τούτο ιδιαίτερα αγαπούν να το κάνουν σε καρδιές κενοδόξων ανθρώπων και μάλιστα μορφωμένων με την κατά κόσμον παιδεία. Και αποσκοπούν να τους ρίξουν σε αιρέσεις και βλάσφημες ιδέες απατώντας τους σιγά-σιγά. Θα αντιληφθούμε δε καλώς την δαιμονική αυτή θεολογία ή καλύτερα βαττολογία από την ταραχή και την ακατάστατη και άτακτη ευχαρίστησι που δημιουργείται στην ψυχή την ώρα της εξηγήσεως»¹⁴.

3. Οι αιρετικοί κατηγορούν ακόμη και τους Αγίους

Από την εμπειρία των αρχαίων Αγίων Πατέρων, γνωρίζουμε ότι η πτώση στην πλάνη πολλών πνευματικών αγωνιστών, διήλθε διαδοχικώς μέσα από την περιφρόνηση προς τους Πνευματικούς Πατέρες κατ' αρχήν, έπειτα δε πολλάκις έφθασε και στη περιφρόνηση του Θεού.

Το Λαυσαϊκόν, αρχαία συλλογή διηγήσεων περί των Μοναχών, μας διηγείται περί του ασκητού Ηρώνος, ο οποίος έπεσε σε υπερηφάνεια και καταφρονούσε όλους τους Πατέρες, ακόμη και τον Άγιο Μακάριο τον Πρεσβύτερο, καθώς και την Θεία Κοινωνία, κατέληξε δε να ισχυρίζεται ότι δεν χρειάζεται άλλο διδάσκαλο παρά μόνο τον Χριστό¹⁵.

Οι αιρετικοί αντιχαλκηδόνιοι μονοφυσίται οπαδοί του Σεβήρου, βλέποντας καθαρώς, ότι η θεολογία των Αγίων Πατέρων που έζησαν προ της Δ' Οικουμενικής Συνόδου της Χαλκηδόνας δεν ευνοούσε τη δική τους πολεμική εναντίον της χαλκηδόνειας θεολογίας, **έρριψαν την ευθύνη στους Αγίους Πατέρες, κατηγορώντας τους για υποχώρηση σε πιέσεις**: ο Άγιος Εφραίμιος Πατριάρχης Αντιοχείας, σύμφωνα με σχετική μαρτυρία του Μεγάλου Φωτίου, απήντησε ως εξής στους αιρετικούς αντιχαλκηδονίους: «Όποτε οι οπαδοί του Σεβήρου ελέγχονται από τα λόγια των θεοφόρων Πατέρων μας οι οποίοι διέλαμψαν προ της Συνόδου της Χαλκηδόνας και εκήρυξαν δύο φύσεις [του Χριστού] στην ένωση κατά την υπόσταση του Λόγου, αμέσως στρέφονται σε κατηγορία εναντίον τους [των Πατέρων], βάζοντας ευπρόσωπο -όπως νομίζουν- κάλυμμα στη διαβολή, αλλά διακωμωδώντας τους έτσι, χειρότερα από εκείνους που θα τους εξύβριζαν ως απρόσωπους. Λέγουν, δηλαδή, ότι ομίλησαν περί δύο φύσεων όχι με τη γνώμη τους, ούτε εκουσίως, ούτε ομολογώντας την Πίστη, αλλ' αντιτιθέμενοι στην ψευδώνυμη γνώση και κατ' οικονομίαν και πρόσκαιρα και κάτω από τη βία κάποιας πίεσεως από τους αιρετικούς. **Και τί άλλο είναι αυτό από το να χαρακτηρίσει κανείς τους διδασκάλους ως υποκριτές και προδότες της αληθείας**, οι οποίοι προτιμούν το ξένο και αιρετικό δόγμα από την πατροπαράδοτη ευσέβεια και οι οποίοι πιο πολύ ελκύσθηκαν προς το βάραθρο εκείνων [των αιρετικών], παρά ανείλκυσαν κάποιους από εκεί; Πώς είναι δυνατόν τέτοιοι άνθρωποι να πούν μαζί με τον Παύλο “Ο λόγος μας προς εσάς δεν έγινε ναί και όχι, αλλά έγινε ναί εν Χριστώ” [Πρβλ. Β' Κορ. 1, 18.19], εφ' όσον αλλάζουν μυριάδες κατευθύνσεις στη ζωή και μιμούνται τις μεταβολές του Ευρίπου; Αλλά τι λέγει πάλι η αίρεση; Ας συγχωρήσουμε τους Πατέρες, διότι ο εκβιασμός επεκράτησε επί της γνώμης τους· σαν να έχη λάβει [η αίρεση] εξουσία να περιγελά και να κατακρίνη όταν θέλη και πάλι να συγχωρή το αμάρτημα· και μόνον που δεν λέγει “Τα χείλη μας είναι στη διάθεσή μας· και ποιος είναι ο Κύριός μας;” [Ψαλμ. 11, 5]. Παρά ταύτα, αν οι Πατέρες επειδή εμάχοντο εναντίον των αιρέσεων, ακόμη κι

αν εξέπιπταν από την ευσέβεια, είναι για το λόγο τούτο άξιοι συγγνώμης, πώς δεν απήλαυσαν της ίδιας συμπάθειας εκ μέρους σας οι Πατέρες της Χαλκηδόνας, ακόμη κι αν φάνηκε ότι παραχάραξαν κάτι; Διότι και αυτοί εδογματίσαν, καθώς εμάχοντο εναντίον δύο αιρέσεων, του Νεστορίου και του Ευτυχούς. Αλλά τόσο τυφλό και κωφό [πράγμα] είναι η ασέβεια σε κάθε περίπτωση και δεν μπορεί να βλέπη και να ακούη ούτε εκείνα που η ίδια προβάλλει»¹⁶.

Ίδια υπήρξε και η αντιμετώπιση Αγίων Πατέρων της Εκκλησίας από δυτικούς σχολαστικούς θεολόγους, όταν κατέστη φανερό, ότι η Πατερική Θεολογία δεν ευνοούσε την αυγουστίνηα και θωμιστική-σχολαστική εκδοχή περί θέας του Θεού, ως θέας της ουσίας του Θεού, διότι για τους Αγίους Πατέρες είναι αδιανόητη κάθε σχέση κτιστού όντος με την ουσία του Θεού· ο Ιησουΐτης Γαβριήλ Βάσκουεθ (1551-1604) απέδωσε εν προκειμένω την κατηγορία της πλάνης περί του θέματος τούτου, αν δηλαδή είναι ακατάληπτη η ουσία του Θεού, όχι μόνον στους Αρμενίους και τους Έλληνες, αλλά και στον Άγιο Ιωάννην τον Χρυσόστομον και άλλους Αγίους Πατέρας, τον Μέγαν Βασίλειον, τον Γρηγόριον Νύσσης, τον Κύριλλον Αλεξανδρείας, Ιωάννην τον Δαμασκηνόν, τον Θεοδώρητον, και τους δυτικούς Αμβρόσιον, Ιερώνυμον, Πριμάσιον και Ισίδωρον της Σεβίλλης. Περαιτέρω ο Βάσκουεθ έγραψε δικαιώνοντας τον αιρεσιάρχη Ευνόμιο, τον οποίον κατεδίκασε η Β' Οικουμενική Σύνοδος, με την πρόθεση να μεταφέρει την ορθολογιστική γνωσιολογία του Ευνομίου στο μυστικιστικό επίπεδο· «Ο Ευνόμιος δεν ήταν τόσο ανόητος, όταν υπεστήριζεν ότι η γνώσις του περί του Θεού ήτο ίση με την γνώσιν του Θεού περί του εαυτού του»¹⁷.

Είναι σαφές, ότι οι αιρετικοί, εφ' όσον παρερμηνεύουν την ίδια την Αγία Γραφή, βάσει της οποίας ελέγχονται οι πλάνες τους, πολύ περισσότερο δεν θα φεισθούν ούτε και των Αγίων Πατέρων.

4. Αίρεση ίσως να είναι και η αλλαγή ενός «ιώτα» των εκκλησιαστικών δογμάτων

Η αίρεση, μολονότι επιφέρει συνολικώς εσφαλμένη και επικίνδυνη **Τριαδολογία ή Χριστολογία ή Πνευματολογία ή Εκκλησιολογία** κ.λπ., και συνεπώς και σωτηριολογία (πώς δηλαδή σώζεται ο άνθρωπος), εν τούτοις είναι ενδεχόμενο να περιλαμβάνεται και συνοψίζεται σε έστω και μία μόνον λέξη.

• Μερικά παραδείγματα εκ της ιστορίας:

Η διαφορά μεταξύ των όρων «ομοούσιος» και «ομοιούσιος» έγκειται φαινομενικώς μόνο σε ένα ιώτα· και όμως, σημασιολογικά είναι άπειρη.

Από τα επίθετα αυτά, που αφορούν στον Υιόν και Λόγον του Θεού, χρησιμοποιήθηκαν το μεν πρώτο, **«ομοούσιος»**, από τους Ορθοδόξους στο Σύμβολο Πίστεως των Α' και Β' Οικουμενικών Συνόδων, για να τονίσουν, ότι ο Υιός και Λόγος του Θεού είναι **«εκ της ουσίας του Πατρός»**, δηλαδή μέτεχει στην ίδια με τον Θεό Πατέρα θεία ουσία, συνεπώς είναι τέλειος Θεός, ομότιμος, ομοδύναμος, ομόδοξος κ.λπ. με τον Πατέρα. Ο όρος **«ομοιούσιος»**, τον οποίον παρουσίασε ο αιρετικών φρονημάτων Ευσέβιος Νικομηδείας κατά την Α' Οικουμενική Σύνοδο και τον οποίον υπεστήριξαν οι μετριοπαθείς αιρετικοί ημι-αρειανοί που έλαβαν και την ονομασία «ομοιουσιανοί», χαρακτηρίζει τον Υιόν και Λόγον του Θεού, ως **«ομοίας ουσίας»** με τον Θεόν Πατέρα (όχι της ίδιας ουσίας)¹⁸, πράγμα που μπορεί να σημαίνει - αν δεν συμπληρωθή με τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς «απαραλλάκτως, κατά πάντα» του Μεγάλου Βασιλείου - ότι ο Υιός είναι άλλης ουσίας («ετερούσιος») απ' ό,τι ο Θεός Πατήρ, άρα είναι κτίσμα και όχι Θεός, πράγμα που συνιστά την αίρεση του αρειανισμού (περί των επιπτώσεων της οποίας βλ. κατωτέρω).

Παρομοίας σημασίας είναι και η διαφορά των περί του Υιού και Λόγου του Θεού θεολογικών όρων **«γεννητός»** και **«γενήτός»**, από τους οποίους ο μεν πρώτος προέρχεται από το ρήμα «γεννώ» και ο δεύτερος από το ρήμα «γίγνομαι» (δημιουργούμαι, κατασκευάζομαι). Οι Ορθόδοξοι που αντιμετώπισαν την αρειανική αίρεση σαφώς διέκριναν μεταξύ των δύο. Ο Μέγας Αθανάσιος διετύπωσε χαρακτηριστικά: «Σχετικώς με το γεννητόν δεν διαφέρει και αν λέγη κανείς ότι “γένονεν” ή “πεποιήται”· όμως, **τα γενητά είναι αδύνατον, αφού είναι δημιουργήματα, να λέγονται “γεννητά”**, εκτός βέβαια, εάν μετά ταύτα, επειδή μετέσχον στον γεννητόν Υιόν, λέγεται ότι και αυτά “εγεννήθησαν”· όχι βέβαια, χάρις στη φύση τους, αλλά χάρις στην εκ μέρους τους μετουσία του Υιού εν τω Πνεύματι» ¹⁹.

Οι Ορθόδοξοι ε γνώριζαν, **ότι ο Θεός Υιός και Λόγος είναι «αγέννητος»**, καθώς και ο Θεός Πατήρ και το Άγιον Πνεύμα (δηλαδή δεν «εγένετο», δεν «εκτίσθη», δεν δημιουργήθηκε), **δεν είναι όμως και «αγεννητός»**, διότι **γεννάται** από τον Πατέρα, το οποίο χαρακτηρίζει τον τρόπο υπάρξεως της υποστάσεώς Του, κατά το «υποστατικό Του ιδίωμα», με Γεννήτορά Του τον Θεόν Πατέρα. Υπ' αυτήν την έννοια, μόνος ο Θεός Πατήρ είναι, όχι μόνον αγέννητος (αδημιουργητος), αλλά και αγέννητος (δηλ. δεν υπάρχει «γεννητός», με γέννηση από κάποιο άλλο Πρόσωπο). Αντιθέτως, οι αρειανοί εταύτιζαν, την αγεννησία και την αγενησία με την ουσία μόνον του Θεού Πατρός, και συνεπέραναν ότι, εφ' όσον ο Υιός είναι **γεννητός** εκ του Πατρός, τότε είναι ετερούσιος, διαφορετικής («ετέρας») ουσίας από τον Πατέρα, και συνεπώς και **γενήτός**, δηλαδή κτίσμα, δημιουργημα²⁰, που ήλθε στην ύπαρξη σε κάποια στιγμή. Και εδώ η διαφοροποίηση της Ορθοδοξίας από την αίρεση, διήλθε μόνον μέσω... ενός **«v»!** Η διευκρίνηση στο Σύμβολο της Πίστεως, που και σήμερα

απαγγέλλουμε, «γεννηθέντα, ου ποιηθέντα» έχει ακριβώς τη σημασία αυτής της διακρίσεως των δύο ομοήχων λέξεων· είναι το ίδιο σαν να λέγει «γεννηθέντα, ου γεννηθέντα».

Ένα άλλο ιστορικό παράδειγμα αφορά στον όρο «Χριστοτόκος» περί της Υπεραγίας Θεοτόκου· σε αυτή την περίπτωση, έχουμε ένα δογματικό όρο, τον όρο «Χριστοτόκος» περί της Θεοτόκου, ο οποίος νοηματικώς καθ' εαυτόν δεν είναι εσφαλμένος²¹· άλλωστε και η ορθόδοξος ιερά Υμνογραφία αναφερόμενη στη Υπεραγία Θεοτόκο λέγει: «Χριστόν τον Θεόν ημών έτεκες»²². Ωστόσο, επειδή ο όρος χρησιμοποιήθηκε από τον αιρεσιάρχη Νεστόριο με πονηρό σκοπό, για να εξοβελίσει τον όρο «Θεοτόκος» - επειδή ο Νεστόριος δεν ταύτιζε το πρόσωπο του Χριστού με το πρόσωπο του Υιού και Λόγου, όπως οι Ορθόδοξοι – γι' αυτό η Εκκλησία απαγόρευσε την χρήση του όρου «Χριστοτόκος» περί της Παναγίας, ως μη επαρκούς όρου, και καθιέρωσε τον όρο «Θεοτόκος»²³, περί της αγίας Παρθένου, ως όρου επαρκέστατα σαφούς χριστολογικώς, εφ' όσον κατά τον Άγιο Κύριλλο Αλεξανδρείας, όλος ο τότε χριστολογικός αγώνας των Ορθοδόξων συνοψίζεται στον χαρακτηρισμό της Παρθένου Μαρίας ως Θεοτόκου: «Σχεδόν ολόκληρος ο αγώνας περί της Πίστεως έχει συγκροτηθή από μας, αν διαβεβαιώνουμε, ότι είναι Θεοτόκος η αγία Παρθένος»²⁴.

- Τη διαπίστωση αυτή, περί της σημασίας των φαινομενικώς μικρών διαφορών δογματικής ορολογίας για τη διατήρηση ή αλλοίωση της Πίστεως, εκφράζουν και γενικώς οι Άγιοι Πατέρες στα συγγράμματά τους.

Ο Μέγας Βασίλειος στο έργο του Περί του Αγίου Πνεύματος, επισημαίνει: «Το ναί και το όχι είναι δύο συλλαβές· αλλ' όμως το καλύτερο από τα αγαθά, η αλήθεια, και το έσχατο όριο της πονηρίας, το ψεύδος, πολλές φορές εμπεριέχονται σ' αυτές τις μικρές λέξεις. Και τί λέγω αυτά; Ήδη, και μόνον να κινήση κανείς καταφατικά το κεφάλι για τα μαρτύρια χάριν του Χριστού, κρίθηκε εκπληρωτής ολόκληρης της ευσέβειας. Και εάν αυτά είναι έτσι, ποιές από τις θεολογικές εκφράσεις είναι τόσο μικρή, ώστε είτε καλή είναι είτε κακή, να μη παρέχη μεγάλη ροπή για ένα από τα δύο; **Εάν λοιπόν από τον Νόμο “ιώτα εν και μία κεραία δεν θα παρέλθη” [Ματθ. 5, 18], πώς θα ήταν δυνατόν σε μας να παραβαίνουμε και τα πιο μικρά;»**²⁵.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ερμηνεύοντας το του Αποστόλου Παύλου «Τας δε βεβήλους καινοφωνίας περιϊστασο» [Β' Τιμ. 2, 16] γράφει: «Διότι δεν θα σταματήσουν μέχρι εδώ. Διότι όταν κάτι καινούργιο εισαχθή, πάντοτε τίκτει καινοτομίες· και είναι απέραντη η πλάνη αυτού που έχει εξέλθει από το εύδιο λιμάνι και δεν θα σταματήσει πουθενά. Διότι λέγει “Επί πλείον προκόψουσιν ασεβείας και ο λόγος αυτών ως γάγγραινα νομήν έξει” [Β' Τιμ. 2, 17]. Είναι ασταμάτητο κακό, που πια δεν

μπορεί να περιορισθή από κάποια γιατρεία, αλλά καταστρέφει το παν. Δείχνει ότι η καινοφωνία [καινούργια διδασκαλία] είναι αρρώστια, η μάλλον χειρότερη από αρρώστια» **26.**

Γράφει επίσης και ο Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης για το πώς μία λέξη, ο χαρακτηρισμός «οικονομία» για την αμαρτία, μπορεί να γίνει πολλαπλώς ολέθριος: «Η μοιχο-σύνοδος αναμφιβόλως ολοκλήρωσε μιαν αίρεση, αρχίζοντας από τη μοιχεία, μολονότι στα μισά «καταλάγιασε» μόνο ... στο να ονομάση ή μάλλον να κηρύξη ότι η μοιχοζευξία [δηλ. ο γάμος μοιχευομένων προσώπων] αποτελεί οικονομία στην Εκκλησία του Θεού. Και μη θαυμάσης αν μια λέξη τίκτη αίρεση, ακούοντας τον Κύριο να λέγη “Ιώτα εν ή μία κεραία ου μη παρέλθη από του νόμου έως αν πάντα γένηται” [Ματθ. 5, 18]. Μήτε να σου φανή καλό να λέγης: “Πού είναι η ανάγκη να πολυπραγμονούμε, και με μια λέξη να ανάγουμε στην αρχή τους τις γνωστικές θεωρίες και να συμπεραίνουμε εκείνο και το άλλο;”. Για να μη πέσης στη λεγομένη αίρεση των Γνωσιμάχων [των εχθρών της γνώσεως]».

Και πάλι λέγει σε άλλο σημείο: «Αυτοί, όμως, που αντίθετα από αυτά εκήρυξαν την μοιχοζευξία ως σωτήρια οικονομία, τι διαφορετικό έκαναν από το να αποφανθούν ότι οι εντολές του Θεού είναι τρεπτές [...] Δεν συμπεραίνεται λοιπόν από αυτά, παρά μόνον το ότι, ο Θεός είναι τρεπτός και αλλοιωτός, καθώς εξομοιώνεται αυτός που ομιλεί με αυτά που λέγει, και το Ευαγγέλιον είναι αόριστο ως προς την σωτηρία και την απώλεια. Άρα, και για όλους τους ανθρώπους και για κάθε παράβαση εντολής, υπάρχει ... “οικονομία” !» **27.**

Ο Άγιος Ταράσιος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, επί των ημερών του οποίου επιτεύχθηκε η πρώτη αναστήλωση των Αγίων Εικόνων (787 μ.Χ.), απευθυνόμενος στην Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο, λέγει τα εξής: «**Το να αμαρτάνη κανείς στα δόγματα είτε είναι μικρά, είτε είναι μεγάλα, είναι το ίδιο. Διότι και από τα δύο αθετείται ο νόμος του Θεού**» **28.**

Παρομοίως και ο Άγιος Μέγας Φώτιος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, σε επιστολή του προς τον Πάπα Νικόλαο, γράφοντας για το ποια θέσμια της Εκκλησίας είναι υποχρεωτικά για όλους και ποια όχι, επισημαίνει: «Και πράγματι, υπάρχουν τα κοινά, τα οποία είναι ανάγκη να τα φυλάττουν όλοι, και βεβαίως πριν από τα άλλα, **τα περί Πίστεως, όπου αν παρεκκλίνη ολίγον κανείς, αμαρτάνει αμαρτίαν προς θάνατον.** Υπάρχουν και μερικά που ακολουθούνται από κάποιους ιδιαιτέρως, των οποίων η παράβαση είναι επιζήμια για εκείνους που τους παραδόθηκαν αυτά, για εκείνους όμως που δεν τα παρέλαβαν, το να μη τα τηρήσουν είναι απαλλαγμένο κατακρίσεως» **29.**

Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, καταφερόμενος κατά της λατινικής αιρέσεως του Filioque, παρατηρεί στο έργο του Λόγος αποδεικτικός περί της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος τα εξής: «Ο όφης λοιπόν ο νοητός

και δια τούτο και περισσότερον κατηραμένος, το πρώτο και μέσο και τελευταίο κακό, ο πονηρός, που τρέφεται πάντοτε από την χαμερπή και γήινη πονηρία, ο ακούραστος παρατηρητής της πτέρνας, δηλαδή της απάτης, αυτός που είναι κάθε θεομίσητης δοξασίας εφευρετικώτατος σοφιστής και απίθανα ευμήχανος, χωρίς καθόλου να λησμονή τη δική του κακοτεχνία, εισάγει καινούργιες ορολογίες περί Θεού, μέσω των Λατίνων, που είναι πειθήνιοι σε αυτόν, και οι οποίες φαίνονται να έχουν μικρή παραλλαγή, αλλά είναι αφορμές μεγάλων κακών και φέρουν πολλά και δεινά έκφυλα και άτοπα της ευσεβείας, και οι οποίες δεικνύουν σε όλους φανερώς, ότι σε ό,τι αφορά στο Θεό, δεν είναι μικρό το έστω και ελάχιστο μικρό. Διότι εάν στο κάθε τι από τα δικά μας [τα ανθρώπινα] εάν ξεκινήσει ένα άτοπο στην αρχή, μετά ταύτα γίνονται πολλά τα άτοπα, πως σε ότι αφορά στην κοινή Αρχή των πάντων και στις σχετικές με αυτήν τρόπον τινά αναπόδεικτες αρχές, εάν προηγηθή κάτι άηθες με ασέβεια, δεν θα γίνουν πολλά τα ατοπήματα εκτός τούτου; Στα οποία θα είχε φανερώς περιπέσει το γένος των Λατίνων, αν δεν είχε αφαιρεθή το περισσότερο από την κακοδοξία, επειδή εμείς αντιλέγαμε στην καινοφωνία του δόγματος. Και μερικές φορές συστέλλονται τόσο πολύ, ώστε λόγω ελλείψεως επιχειρημάτων, να λέγουν ότι έχουμε το ίδιο φρόνημα, αλλά διαφωνούμε στις εκφράσεις· και βέβαια ψεύδονται υπέρογκα στον ίδιο τον εαυτό τους»³⁰. Συνεπώς, και κατά τον Άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, «ου μικρόν εν τοις περί Θεού το παραμικρόν».

Το φρόνημα αυτό της Εκκλησίας μας, ότι η παραμικρή απόκλιση από την Πίστη, συνιστά αίρεση, τεκμηριώνεται επαρκώς από τις παραπάνω λίγες παραπομπές στους Αγίους Πατέρες, μολονότι είναι δυνατόν να ευρεθούν και πολλές ακόμη. Μάλιστα, η συνείδηση αυτή πέρασε και στους περί Πίστεως πολιτικούς νόμους· όπως μας πληροφορεί ο «Νομοκάνων» -ο οποίος είναι συλλογή ιερών Κανόνων της Εκκλησίας και Νόμων της Πολιτείας- σε διάταξη του πολιτικού Κώδικος (α' βιβλίον, ε' διάταξις, β' τίτλος) υπάρχει ο εξής χαρακτηρισμός του νόμου της Πολιτείας: «είναι αιρετικός και υπόκειται στους νόμους κατά των αιρετικών αυτός που παρεκκλίνει και λίγο από την Ορθόδοξη Πίστη»³¹. Επίσης σε άλλη, παλαιότερη νομική διάταξη υπάρχει και η διατύπωση αυτή: «αιρετικός είναι ο καθένας που φάνηκε και με μικρή ένδειξη ότι παρετράπη από το δόγμα ή την ευθεία της Καθολικής Εκκλησίας»³².

Δυστυχώς, στα πλαίσια της αιρέσεως του οικουμενισμού, ο οποίος τείνει, όση δύναμις, να αλλοιώσει την ορθόδοξη θεολογία, είναι δυνατόν να δει κανείς την απαράδεκτη, ανεδαφική και αντι-παραδοσιακή διαίρεση των δογματικών διαφορών σε εκείνες που συνιστούν αίρεση και σε άλλες που δεν συνιστούν αίρεση³³. Οπωσδήποτε, όμως, αυτό το οποίο φαίνεται στη διαχρονική συνείδηση της Εκκλησίας μας είναι το αντίθετο και είναι πολύ απλό και σωτήριο: όποιος (ονομαζόμενος «χριστιανός») πιστεύει μεν

στην Αγία Τριάδα και στον Χριστό ως Θεό, αλλ' ενσυνειδήτως διαφέρει της Ορθοδοξίας έστω και κατ' ελάχιστον, αυτός είναι αιρετικός και εκτός Εκκλησίας.

5. Σωτηριολογικές επιπτώσεις της αιρέσεως

A. Τα μυστήρια των αιρετικών, καθ' ότι άκυρα, είναι αχαρίτωτα

Η Εκκλησία είναι, προς λύπην Της, υποχρεωμένη να αποκόψει τα αμετανόητα αιρετικά μέλη της για να μη αλλάξει σταδιακά η εκκλησιαστική Πίστη και Παράδοση· η αποκοπή αυτή των αιρετικών, το γνωστόν «ανάθεμα» ή «αφορισμός» των ιερών Συνόδων, ουσιαστικώς στερεί και επισήμως τους αιρετικούς από την Άμπελο, από το Σώμα και Αίμα του Χριστού, μολονότι οι αιρετικοί είχαν ήδη διακόψει κάθε προσωπική εν Αγίω Πνεύματι σχέση με τον Χριστόν, αποδεχόμενοι ένα «αντίχριστο» φρόνημα.

Αποδεικνύεται επαρκώς, βάσει της διδασκαλίας της Εκκλησίας μας και πλήθους ιστορικών περιστατικών, που αφορούν στον Άρειο (4ος αι.), στον αντι-ησυχαστή Ακίνδυνο (14ος αι.), κ.α. ότι οι αιρεσιάρχες, όσοι εκκινούν μια καινούργη αίρεση, ακόμη και όταν είναι τυπικώς (εξωτερικώς) εντός Εκκλησίας, ουσιαστικώς είναι αποκομμένοι από την Κεφαλή της Εκκλησίας, τον Χριστό³⁴.

Η Εκκλησία, παρά ταύτα, επειδή είναι εξ ορισμού «Μία», καθώς ομολογούμε και στο Σύμβολο της Πίστεως, δεν διαιρείται, αλλά χαρακτηρίζεται από ταυτότητα Πίστεως, κοινή μετοχή στη Λατρεία και τα Μυστήρια και κοινή διοίκηση³⁵· ώστε δεν μπορούμε να έχουμε δύο ομότιμες Εκκλησίες με διαφορετική Πίστη, λατρεία, διοίκηση, καθώς εσφαλμένως δογματίζεται λ.χ. περί δήθεν «δύο πνευμόνων» της Εκκλησίας, ανατολικού και δυτικού, η περί των ετερόδοξων «Εκκλησιών» ως κλάδων του ενός δένδρου της αοράτου Εκκλησίας («θεωρία των κλάδων»)³⁶· η απλή αλήθεια είναι, ότι η Εκκλησία ως Σώμα Χριστού παραμένει πάντοτε αδιαίρετη. Γράφει επί τούτου και ο Ομολογητής Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης: «Επειδή από τους Αποστόλους και έπειτα, με πολλούς τρόπους πολλές αιρέσεις προσέκρουσαν πάνω της και άθεσμοι ρύποι αντίθετοι στους Κανόνες, όπως και τώρα, αλλά η ίδια [η Εκκλησία] με τον τρόπο που είπαμε έχει παραμείνει άσχιση και αδιαίρετη, και θα διαμένη έτσι στον αιώνα, καθώς θα αφαιρούνται από αυτήν και θα απομακρύνονται αυτοί που εφρόνησαν και έπραξαν κακά, όπως απομακρύνονται από την άσειστη παράλια πέτρα, τα κύματα που καταπίπτουν πάνω της»³⁷.

Περί του κύρους των μυστηρίων και της διδαχής των αιρετικών ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας, ερμηνεύοντας βαθύτερα την επίπληξη του Προφήτου Μαλαχίου για την εγκατάλειψη της «γυναικός της νεότητος»

(Μαλ. 2, 14.15), γράφει τα εξής: «Και αυτά μεν όσον αφορά στην εμφάνη και πρόχειρη κατανόηση· αλλά πρέπει να προσέχουν όσοι έχουν κληθή προς αγιασμό μέσω της Πίστewς, μήπως με κάποιον τρόπο αποτραβηχθούν προς τις βέβηλες αιρέσεις, σαν προς κάποιες γυναίκες αλλογενείς, τις οποίες ο Θεός απεχθάνεται. Διότι τους αρκεί για πνευματική καρποφορία ή καθαρή και άμωμη παιδαγωγία των διδασκάλων της Εκκλησίας, και - τρόπος του λέγειν - τους καθιστά πατέρες τέκνων ευγενών, οι οποίοι τίκτουν νοητώσ από αγαθή καρδιά τα καυχήματα της προς Θεόν αγάπης» 38.

Σε άλλο έργο του ο Άγιος Κύριλλος γράφει: «... αυτοί που συνάπτονται με τους ανοσίους αιρετικούς και μετέχουν στα θυσιαστήρια εκείνων, και για τους οποίους τα αγαπημένα τα Θυσιαστήρια έγιναν ξένα. Διότι επλήθυναν εναντίον του εαυτού των τις αμαρτίες, θυσιάζοντας τον Αμνόν, έξω της ιεράς και θείας αυλής, δηλαδή της Εκκλησίας» 39.

Παρομοίως περί της απουσίας εκκλησιαστικού χαρακτήρος στις εκτός Εκκλησίας κοινότητες αποφαίνεται και η Αγία Ζ' Οικουμενική Σύνοδος, όπως φαίνεται στα Πρακτικά της: «Ιωάννης ο θεοφιλέστατος τοποτηρητής του αποστολικού θρόνου της ανατολής είπε· η αίρεση χωρίζει κάθε άνθρωπο από την Εκκλησία· η Αγία Σύνοδος είπε· τούτο είναι ολοφάνερο» 40.

Λόγω της ελλείψεως της χάριτος του Θεού στους κόλπους των αιρετικών είναι σαφές στους Πατέρες της Εκκλησίας, ότι δεν μπορεί να υπάρξει αληθής αρετή σ' αυτούς· σημειώνουμε αντιπροσωπευτικώς μόνον τον άγιον Ιωάννην της Κλίμακος· «Είναι αδύνατον από το χιόνι να προέρχεται φλόγα· **περισσότερον, όμως, αδύνατον είναι να υπάρχει ταπείνωσις εις τους ετεροδόξους· τούτο, λοιπόν, είναι κατόρθωμα των πιστών και ευσεβών, και μάλιστα όσων έχουν καθαρή**» 41.

• Οι αιρετικοί δεν έχουν «αποστολική διαδοχή».

Πολλοί σύγχρονοι οικουμενιστές, υπερασπιστές του κύρους των αιρετικών μυστηρίων, επικαλούνται την των αιρετικών «αποστολική διαδοχή», δηλαδή την αδιάσπαστη σειρά χειροτονιών η οποία κατέρχεται από την αποστολική εποχή μέχρι την χειροτονία των συγχρόνων μας αιρετικών Επισκόπων στους τόπους των δικαιοδοσιών των αιρετικών· όμως οι Άγιοι Πατέρες είναι σαφείς για την έλλειψη χάριτος σε όσους δεν ευρίσκονται σε ζωντανή κοινωνία (και όχι απλώς ιστορική-παρελθοντική) με το Σώμα του Χριστού.

Ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, ομιλώντας περί του Μεγάλου Αθανασίου και της αναδείξεώς του στο Θρόνο της Αποστολικής Εκκλησίας Αλεξανδρείας, ως διαδόχου του Αποστόλου Μάρκου,

διευκρινίζει, ότι σημασία για την αποστολική διαδοχή έχει η διαδοχή και εξακολούθηση της αποστολικής Πίστεως και όχι η διαδοχή του θρόνου καθ' εαυτόν, άνευ της ορθής Πίστεως. Λέγει επί λέξει: «**Ό,τι είναι ομόγνωμο είναι και ομόθρονο· ότι είναι αντίδοξο [δηλ. της αντιθέτου δόξης, πίστεως] είναι και αντίθρονο [του αντιθέτου θρόνου]· και η μεν [η διαδοχή στον θρόνο] έχει το όνομα της διαδοχής, αλλά η δε [η διαδοχή στην ευσέβεια] έχει την αλήθεια της διαδοχής. Διότι δεν είναι διάδοχος αυτός που έχει αντίθετη δόξα [πίστη], αλλ' αυτός που έχει την ίδια πίστη. Αν κάποιος δεν παραδέχεται διάδοχο με αυτόν τον τρόπο, τότε [είναι] σαν να λέγη την νόσο διάδοχο της υγείας, και τη ζάλη της γαλήνης και την τρέλλα της συνέσεως» 42.**

• **Το βάπτισμα των αιρετικών είναι «καθ' εαυτό» άκυρο και χωρίς καμμία «διαδοχή».**

Ο Μέγας Βασίλειος επίσης αναφέρει την αρχαία παράδοση, το βάπτισμα των αιρετικών να **θεωρείται παντελώς άκυρο**, των δε σχισματικών, επειδή προέρχονται από την Ορθοδοξη Εκκλησία (όπου είχαν στην αρχή βαπτισθή) να γίνεται δεκτό. «Εκείνο το βάπτισμα έκριναν οι παλαιοί να δέχονται, το οποίο καθόλου δεν παραβαίνει την Πίστη. [...] Απεφάσισαν λοιπόν οι αρχαίοι, το μεν βάπτισμα των αιρετικών παντελώς να το απορρίπτουν, των δε σχισματικών, επειδή είναι ακόμη από την Εκκλησία, να το αποδέχονται. [...] Αυτοί που δεν εβαπτίσθησαν σε αυτά που μας παραδόθηκαν, **δεν εβαπτίσθησαν»**43.

Περαιτέρω επεξηγεί, ότι μερικοί παλαιοί Πατέρες της «αυστηρότερης» γραμμής (άγιος Κυπριανός, άγιος Φιρμιλιανός κ.α.) προτίμησαν ακόμη και των σχισματικών τα μυστήρια, λόγω της εξόδου των **σχισματικών από την Εκκλησία, να θεωρούνται άκυρα, διότι οι μεν πρώτοι των σχισματικών είχαν λάβει την χάρη, αλλά την έχασαν απομακρυνόμενοι της Εκκλησίας**: «Αυτοί που απέστησαν από την Εκκλησία, δεν είχαν πια την χάρη του Αγίου Πνεύματος πάνω τους· διότι έλειψε η μετάδοση [του Αγίου Πνεύματος] επειδή διεκόπη η ακολουθία. Αυτοί που πρώτοι απεχώρησαν [από την Εκκλησία] είχαν τις χειροτονίες από τους Πατέρες, και με την τοποθέτηση των χειρών αυτών, έλαβαν το χάρισμα το πνευματικόν· εκείνοι όμως που απεκόπησαν [οι σχισματικοί], επειδή έγιναν λαϊκοί, δεν είχαν εξουσία ούτε να βαπτίζουν, ούτε να χειροτονούν, ούτε ημπορούσαν να παρέχουν σε άλλους την χάρη του Αγίου Πνεύματος, από την οποίαν άλλωστε αυτοί εξέπεσαν. Δια τούτο προσέταξαν, επειδή οι δικοί τους βαπτίζονται από λαϊκούς, όταν έρχονται στην Εκκλησία, να ανακαθαίζονται με το αληθινό Βάπτισμα της Εκκλησίας» 44.

Αν λοιπόν τίθεται, όπως εδώ, **σοβαρότατο θέμα εγκυρότητας των μυστηρίων των σχισματικών, πόσο μάλλον είναι μετά βεβαιότητας**

άκυρα τα μυστήρια των αιρετικών;

Για το λόγο τούτο και ο ιερός Κανών της εν Καρχηδόνι αγίας Τοπικής Συνόδου (258 μ.Χ.) είχε νωρίτερα διαπιστώσει : «... αυτό και τώρα ορίζουμε, το οποίο πάντοτε ισχυρώς και ασφαλώς κρατούμε, ότι κανείς δεν μπορεί να βαπτισθή έξω της Καθολικής Εκκλησίας, επειδή είναι ένα το Βάπτισμα και υπάρχει μόνο μέσα στην Καθολική [δηλ. Ορθόδοξη] Εκκλησία [...] στην Καθολική Εκκλησία ημπορεί να δοθή [άφεση αμαρτιών], αλλά πλησίον των αιρετικών, όπου δεν υπάρχει Εκκλησία, είναι αδύνατον να λάβη κανείς άφεση αμαρτιών [...] Ο αιρετικός δεν ημπορεί να αγιάση το έλαιον, επειδή δεν έχει ούτε θυσιαστήριο, ούτε Εκκλησία. Και δεν ημπορεί ολωσδιόλου να υπάρχη χρίσμα στους αιρετικούς [...] Και γι' αυτό εμείς που είμαστε με τον Κύριο και κρατούμε την ενότητα του Κυρίου, κατά την αξία που μας χορηγείται, και λειτουργώντας την ιερατεία Του στην Εκκλησία, όσα κάνουν οι εναντίον Του αντικείμενοι, δηλαδή εχθροί και αντίχριστοι, οφείλουμε να τα αποδοκιμάσουμε και αποποιηθούμε και απορρίψουμε και να τα έχουμε ως βέβηλα [45](#).

Σύγχρονες μελέτες, με ίσως πιο πλήρη και έγκυρη αυτήν του π. Γεωργίου Μεταλληνού «Ομολογώ εν Βάπτισμα», αποδεικνύουν, βάσει των ιερών Κανόνων (π.χ. 7ου της Β' Οικουμενικής Συνόδου και 95ου της Πενθέκτης) ότι πάντοτε η Εκκλησία θεωρούσε ως καθ' εαυτά άκυρα τα βαπτίσματα των αιρετικών κοινοτήτων, ασχέτως αν για πολλούς λόγους γίνονταν ενίοτε κατ' οικονομίαν δεκτά, **αλλά με την προϋπόθεση, ότι οι αιρετικοί επιστρέφουν στην Εκκλησία.** Δηλαδή, αν δεν επιστρέφουν στην Ορθόδοξη Εκκλησία, τα μυστήρια των αιρετικών λαμβάνονται ως παντελώς άκυρα «καθ' εαυτά». Επίσης, η ίδια μελέτη αποδεικνύει, ότι **προϋπόθεση για την (κατ' οικονομίαν και όχι κατ' ακρίβειαν) αποδοχή του βαπτίσματος ενός αιρετικού, αποτελεί το να είναι ο τρόπος του βατίσματος της εν λόγω αιρέσεως, ταυτόσημος με τον ορθόδοξο, δηλαδή τριπλή κατάδυση στο νερό, εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος**[46](#). Αυτόν τον τύπο του Βαπτίσματος έχουν παντελώς εγκαταλείψει οι μεγαλύτεροι των συγχρόνων αιρετικών «χριστιανών», Παπικοί και Προτεστάντες, εφαρμόζοντας οι μεν ράντισμα ("aspersion"), και όχι βάπτισμα, οι δε αρκούμενοι στην ομολογία της «πίστεως στον Ιησού», άνευ αληθούς καταδύσεως στο νερό.

Επί τούτου προσμαρτυρεί και ο ιστορικός, Καθηγητής Βλάσιος Φειδάς, ότι ήταν η αποκλίνουσα εκκλησιολογία μόνον του ιερού Αυγουστίνου η οποία και σε αυτό το σημείο αλλοίωσε την μέχρι τότε παραδοσιακή εκκλησιολογία και αναγνώρισε κύρος στα μυστήρια έξω-εκκλησιαστικών κοινοτήτων, θέτοντας τις βάσεις για τη μεταγενέστερη δυτική «ελαστική» εκκλησιολογία των Παπικών και Προτεσταντών. Η κύρια αρχαία εκκλησιαστική «γραμμή» εν προκειμένω είναι αυτή η οποία εκφράζεται

από τον ιερό Κυπριανό Καρχηδόνας: «Εκτός Εκκλησίας ουδεμία σωτηρία» (“Extra Ecclesiam nulla salus”), όπως και από το ανάλογο χωρίο άλλου έργου του, ότι «δεν μπορεί να έχει κάποιος πατέρα τον Θεό, αν δεν έχει μητέρα την Εκκλησία» 47.

Πιο συγκεκριμένα ο Καθηγητής Φειδάς: «Για να θεμελιώση όμως την καθολικότητα και το ακαταγώνιστο της θείας χάριτος έπρεπε να αντιμετωπίση [ο ι. Αυγουστίνος]: α) την προγενέστερη σχετική εκκλησιαστική παράδοση, σύμφωνα με την οποία η θεία χάρη παρέχεται μόνο με τα μυστήρια και μόνο μέσα στους κόλπους της μιας, αγίας, καθολικής και αποστολικής Εκκλησίας [...] Η αποσύνδεση αυτή της παροχής της θείας χάριτος τόσο από τον τελούντα, όσο και από τα κανονικά όρια της Εκκλησίας έφερε τον ι. Αυγουστίνο σε αντίθεση προς την εκκλησιολογία του ι. Κυπριανού, ο οποίος, εκφράζοντας τη γενικότερη εκκλησιαστική συνείδηση, είχε υποστηρίξει ad hoc ότι οι βαπτιζόμενοι από αιρετικούς και σχισματικούς δεν λαμβάνουν τη θεία χάρη, γιατί “extra Ecclesiam nulla salus” [...] ... και οι αιρετικοί [κατά τη διδασκαλία του ι. Αυγουστίνου] θα μπορούσαν να θεωρηθούν κατά κάποιο τρόπο μέλη της Εκκλησίας, γιατί “πολλοί που φαίνονται ότι είναι έξω, στην πραγματικότητα είναι μέσα” στην Εκκλησία (De baptismo, 5, 28) [...] Οι εκκλησιολογικές όμως συνέπειες [της διδασκαλίας του Αυγουστίνου] τονίσθηκαν ιδιαίτερα από τη μεταγενέστερη σχολαστική θεολογία και από την προτεσταντική μεταρρύθμιση, επηρέασαν δε με καθοριστικό τρόπο την όλη εκκλησιολογία του δυτικού Χριστιανισμού. Τούτο φαίνεται όχι μόνο από την προτεσταντική διδασκαλία περί “αοράτου Εκκλησίας”, αλλά και από τη ρωμαιοκαθολική εκκλησιολογία του πρόσφατου διατάγματος De oecumenismo (Unitatis redintegratio) της Β΄ Βατικανής Συνόδου» 48.

• Η αίρεση (και όχι ο αντι-αιρετικός αγώνας) δημιουργεί σχίσμα και εξάγει από την κοινωνία με το Σώμα Χριστού

Η πρώτη και άμεση βλάβη της σωτηρίας των Χριστιανών από την αίρεση προέρχεται από το σχίσμα που δημιουργεί η αίρεση στο εκκλησιαστικό Σώμα, το Σώμα του Χριστού.

Το ότι η εισαγωγή και διδασκαλία αιρέσεως αποτελεί αρχή σχίσματος, είναι φανερόν ευκρινέστατα από τον 15ον ιερόν Κανόνα της Πρωτοδευτέρας Συνόδου, ο οποίος επαινεί όσους Χριστιανούς αποστούν (απομακρυνθούν) από την κοινωνία με αιρετικό επίσκοπο, ακόμη και προ μιας αποφάσεως Συνόδου κατά του επισκόπου τούτου. Ο ιερός αυτός Κανών διευκρινίζει ότι δεν είναι σχισματικοί όσοι Ορθόδοξοι διακόπτουν την (μυστηριακή και γενικώτερη) κοινωνία με τον Επίσκοπο, αν αυτός κηρύττει φανερώς αίρεση, αλλά είναι σχισματικός ο ψευδ-επίσκοπος εκείνος που εισάγει την αίρεση, οι δε αντιδρώντες εναντίον του,

επαινούνται διότι πολεμούν το αιρετικό σχίσμα «[...] Διότι κατηγόρησαν όχι Επισκόπους, αλλά ψευδ-επισκόπους και ψευδο-διδασκάλους, και δεν κατακομμάτισαν την ένωση της Εκκλησίας με σχίσμα, αλλά μερίμνησαν να ελευθερώσουν την Εκκλησίαν από σχίσματα και διαμερισμούς» 49.

Και ο Άγιος ο Θεόδωρος ο Στουδίτης επισημαίνει : «Δεν είμαστε αποσχιστές, θαυμαστέ, της Εκκλησίας του Θεού (ποτέ να μη το πάθουμε αυτό!) μολονότι με άλλους τρόπους είμαστε μέσα σε πολλές αμαρτίες· αλλά είμαστε ομόσωμοι με Αυτή και τρόφιμοί Της, μαζί με τα θεία δόγματα, και επιθυμούμε σφόδρα να φυλάττονται οι Κανόνες και οι διατυπώσεις Αυτής. Το να ταράζη και να αποσχίζεται κανείς από Αυτήν [την Εκκλησία] η οποία αληθώς δεν έχει καμμία κηλίδα η ρυτίδα όσον αφορά στην Πίστη και τους ορισμούς των Κανόνων απ' αρχής του αιώνας και μέχρι τώρα, ανήκει σε εκείνους, που η πίστη τους έχει μέσα κάτι διάστροφο και η ζωή τους είναι σε αντίθεση με τους Κανόνες και τους θεσμούς [...] Γι' αυτό γνώριζε ότι δεν είναι σχίσμα της Εκκλησίας [ο ζήλος μας] αλλά επικράτηση της αληθείας και υπεράσπιση των θείων νόμων· το αντίθετο, όπως ήδη είπε και τιμιότητά σου, είναι διάσπαση της αληθείας και η παράλυση των Κανόνων [...]. Τό να μη έχη [η Εκκλησία] σπίλον η ρυτίδα [Εφεσ. 5, 27], για να το ξαναπούμε, νοείται έτσι, το ότι δεν αποδέχεται τα ασεβή δόγματα και τα εναντίον των Κανόνων εγχειρήματα»⁵⁰.

B. Οι αιρέσεις αλλοιώνουν το ορθόν σέβας στη ζωή των πιστών

Η αίρεση, λοιπόν, πλήν του ότι ως σχίσμα πίστεως, αποκόπτει ασθενή μέλη της Εκκλησίας από την κοινωνία με τον Ορθόδοξο Επίσκοπο και τη χάρη των ορθοδόξων Μυστηρίων, θέτοντας τη σωτηρία τους σε σχεδόν βέβαιη απώλεια, παραχαράσσει επίσης και τη σωτηριολογία της αιρετικής κοινότητας, δηλ. τη διδασκαλία περί του πως μετέχει ο άνθρωπος στη σωτηρία, ώστε να καθίσταται αδύνατη τουλάχιστον η διατήρηση μιας κάποιας ορθοπραξίας, μιας ορθής κατά πράξιν «θεραπευτικής αγωγής» στην αιρετική κοινότητα.

Η έλλειψη ορθής σωτηριολογίας σε συνδυασμό με τα άκυρα (άνευ χάριτος) αιρετικά μυστήρια, είναι ολέθρια για τους αιρετικούς.

Λέγει χαρακτηριστικώς ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος: **«Δεν υπάρχει κανένα όφελος από τον καθαρό βίο, αν τα δόγματα είναι διεφθαρμένα· όπως πάλι και το αντίθετο, [δεν υπάρχει όφελος] από υγιή δόγματα, εάν ο βίος είναι διεφθαρμένος»⁵¹.**

Σημειώσαμε βέβαια παραπάνω, ότι πολλές φορές και ο φαύλος βίος «γεννά» διεφθαρμένες διδασκαλίες. Πάντως και αντιστρόφως, τα φαύλα δόγματα γεννούν φαύλο βίο. Το δεύτερο τούτο, τη συνέπεια των φαύλων δογμάτων στη ζωή μας, ως τρόπο προσεγγίσεως του Θεού, εξετάζουμε

περισσότερο στην παράγραφο αυτή.

Επεξηγεί σχετικώς - και ως πάντοτε ευστόχως - [ο Πρωτοπρεσβύτερος και Καθηγητής π. Ιωάννης Ρωμανίδης](#): «Στον Μεσαίωνα ήταν πάρα πολύ γνωστό, στους κυβερνώντες, ποια είναι η διαφορά μεταξύ Ορθοδοξίας και αιρέσεως. Ποια είναι η διαφορά; Η διαφορά είναι απλουστάτη. Ότι στην αίρεση δεν υπάρχει θεραπεία του νού του ανθρώπου. Στην Ορθοδοξία όμως θεραπεύεται ο νους του ανθρώπου. Στην Ορθοδοξία υπάρχει θεραπεία της ανθρωπίνης προσωπικότητας και **απόδειξις είναι οι άγιοι**. Οι αιρετικοί ήταν κάτι αντίστοιχο με τους κομπογιαννίτες και υπέσχοντο κάποια ζωή μετά θάνατον. **Σ' αυτήν όμως εδώ τη ζωή δεν έδιναν θεραπεία στους πιστούς τους ούτε προσέφεραν τίποτε παραπάνω από μία επί πλέον δεισιδαιμονία**. Οι αιρέσεις ήταν και είναι θρησκείες για μετά τον θάνατο. **Αιρετικός ήταν εκείνος του οποίου τα δόγματα δεν ήταν Ορθόδοξα: έτσι δεν του επέτρεπαν να φθάση στην κάθαρσι και στον φωτισμό**. Η Ορθοδοξία όμως προσφέρει αυτήν την θεραπεία και οδηγεί τον άνθρωπο στην κάθαρσι και στον φωτισμό [...] Η Ορθοδοξία ξεχωρίζει από ένα μοναδικό φαινόμενο, που δεν υπάρχει στις άλλες θρησκείες. Αυτό είναι ανθρωπολογικό και θεραπευτικό. Σ' αυτό διαφέρει. Η Ορθοδοξία είναι μία θεραπευτική αγωγή που θεραπεύει την ανθρωπίνη προσωπικότητα [...] **Δεν τις έκαναν [οι Πατέρες τις διακρίσεις της δογματικής ορολογίας] για να κατανοήσουν κανένα μυστήριο καλύτερα, αλλά τις έκαναν για να πολεμήσουν εναντίον των αιρετικών, οι οποίοι έκαναν εσφαλμένες ερμηνείες επάνω στα θέματα αυτά**. Το έργο αυτό των Πατέρων, το να χρησιμοποιούν δηλαδή τέτοια ειδική ορολογία, δεν έγινε για την κατανόησι κανενός δόγματος, διότι ο σκοπός του δόγματος δεν είναι η κατανόησις του, αλλά η κατάργησις του, η οποία συμβαίνει όταν ο άνθρωπος ενωθή με το ίδιο το Μυστήριο που εκφράζει το δόγμα. Τότε καταργείται το δόγμα, το οποίο ούτως η άλλως δεν έγινε ποτέ κατανοητό εξ επόψεως νοησιαρχικής. Καταργείται το δόγμα, εφ' όσον υπάρχει πια ένωσις με το ίδιο το Μυστήριο»⁵².

Είναι σαφές και εδώ, όπως προείπαμε, περί πάσης δογματικής διαμάχης, ότι η διαμάχη δεν αφορά στην ορολογία καθ' εαυτήν, **αλλά στα ίδια τα πράγματα τα οποία η ορολογία σημαίνει, ώστε να διατηρηθή ασφαλής ο δρόμος της ενώσεως με τον Θεό, ο οποίος κινδυνεύει από τις αιρέσεις**. Όταν φθάσει κανείς στη θέωσι, όπως οι Άγιοι, διαπιστώνει, ότι ο Θεός είναι υπεράνω πάσης ορολογίας (δόγματος) όπως είναι επέκεινα και πάσης περιγραφής. Δειγματοληπτικώς, αναφέρουμε τις πρακτικές, κατά το βίο, συνέπειες μερικών σημαντικών αιρέσεων.

Αρειανισμός

Το ποιές θα ήταν οι συνέπειες της αποδοχής της αιρετικής θεολογίας

του Αρείου, μας αναφέρει συνοπτικώς στην Ιστορία Δογμάτων του, ο μακαριστός Καθηγητής Ιωάννης Καλογήρου, βασιζόμενος στο Μέγα Αθανάσιο : «... ο Μέγας Αθανάσιος καταρρίπτει τη διδασκαλία του Αρείου, ακριβώς για τις αντιθρησκευτικές συνέπειες στις οποίες αυτή οδηγεί. Κατά τον Άρειο ο Λόγος ήταν τρόπον τινά κατά το ήμισυ Θεός, που προήλθε εν χρόνω, συνεπώς δεν είναι προαιώνιος. Αλλά έτσι τίθεται υπό αμφισβήτηση και η θεότητα του Πατρός: δεν υπήρξε προαιωνίως Πατήρ, δεν έφερε μέσα Του προαιωνίως Λόγον, Φως και Σοφίαν· επήλθε και σε Αυτόν μεταβολή και αλλοίωση, όταν έγινε Πατήρ του Λόγου, που δεν ήταν προαιώνιος. Με άλλες λέξεις η Αγία Τριάς παρουσιάζεται να εξαρτάται από τον χρόνο, όταν απορρίπτεται, όπως από τον Άρειο, το Άναρχον του δευτέρου προσώπου της με το [δόγμα] εκείνου: "υπήρξε κάποτε στιγμή, όταν δεν υπήρχε [ο Λόγος]". Μαζί με αυτά διέφθειρε ο Άρειος, σύμφωνα με την κριτική που άσκησε ο Μέγας Αθανάσιος στη διδασκαλία του, τη χριστιανική αλήθεια περί σωτηρίας, κατά την οποία η πλήρης και πραγματική θεότης του Ιησού Χριστού αποκαλύπτεται ακριβώς στις σωτηριώδεις ενέργειές Του. Ο Χριστιανισμός με κανένα τρόπο δεν ανέχεται την ιδέα περί «δευτέρου Θεού», περί κάποιου δευτερεύοντος Θεού. Ο -σύμφωνα με τον Άρειο - μεταγενέστερος εκείνος Λόγος δεν είναι σε θέση να μας δώσει ούτε την ορθή περί Θεού γνώση, ούτε άφεση αμαρτιών και αθανασία. Το βάπτισμα που γίνεται στο όνομά του δεν έχει καμμία αξία, αφού γίνεται στο όνομα κτίσματος. Είναι δε και αδύνατη η ανάρμωση η επίκλησή του δια της προσευχής και η απόδοση λατρείας σ' αυτόν, σε ένα, έστω και το πρώτο, από τα κτίσματα, **διότι τούτο είναι ειδωλολατρία**. Αλλά και ως συνδεδετικός κρίκος μεταξύ Θεού και κόσμου είναι άχρηστος ο - σύμφωνα με τον Άρειο κτιστός - Λόγος. Τον κόσμο ημπορούσε να δημιουργήσει ο Θεός αναλαμβάνοντας το έργο Του απ' ευθείας. Αλλιώς, και ο ίδιος ο κτισθείς Λόγος θα είχε ανάγκη ενός όντος για να μεσολαβήσει για τη δημιουργία του»⁵³.

Ιδού, σε ποιές θεολογικές αντιφάσεις και συνέπειες επί της αληθούς σχέσεώς μας με τον Θεό, μπορεί να οδηγήσει μια αίρεση.

Νεστοριανισμός

Ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, σημαίνων Θεολόγος του 20ού αιώνας, παρουσιάζοντας τις προεκτάσεις στη σύγχρονη εποχή του Δογματικού Όρου της Χαλκηδόνος περί του Χριστού ως «τελείου Θεού» και «τελείου ανθρώπου», σχολιάζοντας παραλλήλως και τον Νέο Μονοφυσιτισμό, που εκφράζεται ως παθητικότητα του ανθρώπου, σχολιάζει και τον Νέο Νεστοριανισμό, ως εξής: «Αποτελεί αυταπάτην, ότι αι χριστολογικαί διενέξεις του παρελθόντος είναι άσχετοι προς την σύγχρονον κατάστασιν. Εις την πραγματικότητα συνεχίζονται και

επαναλαμβάνονται εις τας συζητήσεις των ημερών μας. Ο σύγχρονος άνθρωπος σκοπίμως η υποσυνειδήτως δελεάζεται από το Νεστοριανικόν άκρον, δηλαδή δεν δέχεται την ενανθρώπησιν ως αποφασιστικόν γεγονός. Δεν τολμά να πιστεύση ότι ο Χριστός είναι πρόσωπον θείον. Ζητεί ανθρωπινον λυτρωτήν, απλώς βοηθούμενον από τον Θεόν. Ενδιαφέρεται περισσότερο δια την ανθρωπίνην ψυχολογίαν του Λυτρωτού, παρά δια το μυστήριον της θείας αγάπης, διότι εις τελευταίαν ανάλυσιν, πιστεύει με αισιοδοξίαν εις την αξιοπρέπειαν του ανθρώπου» **54.**

Τούτο είναι μια χαρακτηριστική περιγραφή των συνεπειών της νεστοριανικής αιρέσεως, η οποία εδογματίζε περι του ανθρώπου Ιησού ως ιδιαίτερου προσώπου, στο οποίο, χάρις στη δήθεν υπέρμετρη ανθρωπινή αρετή του, ήλθε και ενοίκησε έτερο, διαφορετικό, πρόσωπο, το Πρόσωπο του Θεού Λόγου. Είναι εμφανής η απόδοση βάρους του Νεστοριανισμού στην αξία της ανθρωπίνης ηθικής και αρετής καθ' εαυτήν, και η αντίληψη περί σωτηρίας του ανθρώπου ως επιβράβευσης του ανθρωπίνου ήθους από το Θεό και όχι ως πρόσληψης της ανθρωπίνης φύσεως και θεώσεώς της στην υποστατική (στο Πρόσωπο του Υιού και Λόγου) ένωση με τον Θεό. «Η ίδια η χριστολογική αίρεση που αποκρούσθηκε έθετε σε κίνδυνο και τη σωτηριολογική αλήθεια. Καθόσον προφανής συνέπεια της διδασκαλίας του Νεστορίου ήταν το ότι η σωτηρία δεν οφειλόταν στον Θεάνθρωπον Ιησούν Χριστόν, αλλά στον – μέσα σε αυτόν [τον Χριστόν] - άνθρωπο, που ενισχύθηκε από τον Λόγο του Θεού, ο οποίος ήταν δυνατόν να χρησιμεύση έτσι και ως πρότυπο για την αυτοσωτηρία των ανθρώπων, που και αυτοί, απλώς ενισχύονται από τον Θεό (Πελαγιατισμός)» **55.**

Ο άνθρωπος Ιησούς Χριστός του Νεστοριανισμού διαφέρει από τους αγίους Προφήτες, μόνο στο ότι σε εκείνους ενοίκησε το Άγιον Πνεύμα και είναι πνευματοφόροι, ενώ στον Χριστό ενοίκησε ο Υιος και Λόγος **56**· το πρόσωπο του Χριστού των νεστοριανών δεν είναι «ο ενανθρωπήσας Θεός».

Μονοφυσιτισμός

Αλλά και ο Μονοφυσιτισμός, πρεσβεύοντας ότι η ανθρωπινή φύση του Χριστού δήθεν δεν είναι ομοούσια με τη δική μας, ούτε δε και η θέλησή και η ενέργειά Του φυσικώς ανθρωπίνες, «μεταφράζεται» στο ανθρωπινό επίπεδο ως υποτίμηση της ανθρωπίνης συνεισφοράς καθενός ανθρώπου στο έργο της προσωπικής του σωτηρίας, και ως παθητικότητα. Ο μακαριστός Καθηγητής Ιωάννης Καλογήρου σημειώνει σχετικώς: «Ως κύριος όμως λόγος της εξαπλώσεως του Μονοφυσιτισμού στα προμνημονευθέντα μέρη πρέπει να θεωρηθή το ότι αυτή καθ' εαυτήν η κεντρική μονοφυσιτική διδασκαλία εύρισκε ευκολότερα ανταπόκριση στο

επίπεδο μορφώσεως και θρησκευτικότητας των λαών των μερών εκείνων. **Ο Μονοφυσιτισμός παρουσιάζεται πράγματι ως πλησιέστερος, και μάλιστα από ορισμένες πλευρές και συγγενέστερος, με προγενέστερες εκεί ειδωλολατρικές αντιλήψεις, εφ' όσον μάλιστα περιέκλειε, τουλάχιστον στη βάση του, και ορισμένα πανθειϊστικά στοιχεία.** Ο Λυτρωτής παρουσιάζεται να εκδηλώνεται σαν σε μια απλή θεοφάνεια, σύμφωνα με συναφείς ειδωλολατρικές παραστάσεις. Ο κύριος και τελικός σκοπός της λυτρώσεως, δηλαδή ο αγιασμός και η τελείωση του ανθρώπου ως ανθρώπου, απομακρύνεται από το οπτικό πεδίο του πιστού, εφ' όσον η καθαρή, τέλεια και εκλαμπρυσμένη ανθρώπινη φύση στον Λυτρωτή δεν διακρίνεται πια κατά την ενανθρώπησή Του, αλλά απορροφάται στη θεία φύση Του και εξουδετερώνεται έτσι παντελώς το ανθρώπινο στοιχείο σ' Αυτόν, μεταβαλλόμενο σε στοιχείο της θείας φύσεως. Αλλά με τη διαδικασία αυτή δεν μπορεί το ανθρώπινο στοιχείο του Λυτρωτού (του Θεανθρώπου) να προβληθή και να χρησιμεύσει ως πρότυπο και ιδεώδες για τον ανακαινιζόμενο άνθρωπο. Από την άποψη αυτή ο Μονοφυσιτισμός μπορεί να θεωρηθή ότι διευκολύνει και την τάση προς ηθική χαλάρωση, σε αντίθεση ακριβώς με την ορθόδοξη χριστολογική αλήθεια και διδασκαλία. Αυτή η τελευταία επιβάλλει με πολύ περισσότερη συνέπεια και ένταση ηθικές επιταγές και εγείρει ηθικές αξιώσεις, διότι διαβλέπει μεν και αυτή στη λύτρωση και τη σωτηρία κατά πρώτο και κύριο λόγο βεβαίως ένα έργο θεϊκό, που όμως προσφέρεται στον άνθρωπο με τέτοιο τρόπο, ώστε τούτο να αφορά στον αγιασμό και την τελείωση, στην ίδια τη θέωση, της κοινής σε όλους ανθρωπίνης φύσεως, σαν τέτοιας»⁵⁷, δηλαδή σαν ανθρωπίνης φύσεως μη αλλοιωμένης.

Εικονομαχία

Η φοβερή αίρεση της Εικονομαχίας οπωσδήποτε απαιτεί ειδική παρουσίαση· όμως, στο πλαίσιο τής συνοπτικής εδώ παρουσίασης, καταθέτουμε όσα γράφει περί των συνεπειών της νίκης της Οροδοξίας επί της εικονομαχικής αιρέσεως ο Πρωτοπρεσβύτερος π. Θεόδωρος Ζήσης· «Το βάρος πάντως της διδασκαλίας των Πατέρων της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου πέφτει στην κατοχύρωση του μυστηρίου της ενανθρωπήσεως του Θεού και στις αγιαστικές και σωτηριώδεις επενέργειές του στο σώμα και στην ύλη. Ο αντι-μανιχαϊσμός της Συνόδου προφύλαξε την Εκκλησία από τη μονομέρεια των πνευματοκρατικών συστημάτων, που αρνούνται στην ύλη τη δυνατότητα να δεχθεί τον αγιασμό και τη Χάρη. Όλος ο κόσμος, υλικός και πνευματικός, και όλος ο άνθρωπος, ψυχή και σώμα, μένουν κάτω από τη φροντίδα και πρόνοια του Θεού και τη ζωοποιό και αγιοποιό Χάρη του Αγίου Πνεύματος. Ο Χριστός προσέλαβε ολοκληρωμένη

ανθρώπινη φύση, έδρασε ως ιστορικό πρόσωπο, δεν ήταν φανταστική ύπαρξη. **Η απεικόνισή του επομένως υποδεικνύει την πραγματικότητα της ενανθρωπήσεως** [...] Η ύλη δεν είναι κακή, θα διακηρύξει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός, τη διδασκαλία του οποίου αξιοποίησε η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος [...] Οι εικόνες μάλιστα των αγίων δεν είναι απλές αναμνηστικές παραστάσεις, όπως οι φωτογραφίες συγγενών και φίλων, αλλά μετέχουν και αυτές στη δόξα και στον αγιασμό, λόγω της μυστικής τους σχέσεως προς τα πρωτότυπα [...] Η Σύνοδος δεν παρέλειψε να αναφερθεί και στη μεγάλη διδακτική και παιδαγωγική σπουδαιότητα των εικόνων, στηριγμένη και πάλι σε μαρτυρίες πατέρων και διδασκάλων της Εκκλησίας [...] Η Ορθοδοξία πιστή στην παράδοση, απέφυγε να μεταβληθεί σε τελετουργία του λόγου με την κυριαρχία του κηρύγματος, όπως έγινε στη Δύση, ιδιαίτερα στον Προτεσταντισμό. Χωρίς να παραμελήσει τον λόγο, το κήρυγμα, διεμόρφωσε τον πλούτο και την ποικιλία της θείας λατρείας, όπου συνεργάζονται αρμονικά όλες οι τέχνες, η ποίηση, η μουσική, η ζωγραφική, η αρχιτεκτονική, **για να μετέχει ο άνθρωπος ολόκληρος με όλες τις αισθήσεις του** [...] Πρέπει γι' αυτό να τονισθεί ότι ο θρίαμβος εναντίον των εικονομάχων αποτελεί όχι μόνον νίκη εναντίον της μιας αιρέσεως, αλλά και ευρύτερα νίκη του πολιτισμού επί της βαρβαρότητας, όπως σημείωσε ήδη ο Gregoire λέγοντας ότι “η Βυζαντινή Εκκλησία διατηρεί άθικτη τη συνδιαλλαγή του τετάρτου αιώνας, κατά την οποίαν συμβιβάσθηκαν η τέχνη με την πίστη ... Ο πολιτισμός κερδίζει μία νίκη σε βάρος της βαρβάρου σκαιοτήτος των Ισαύρων”⁵⁸. Υπάρχουν πράγματι θαυμάσιες θέσεις στα πρακτικά της συνόδου, με τις οποίες οι Πατέρες δείχνουν την νομιμότητα και αναγκαιότητα της τέχνης μέσα στην Εκκλησία, απέναντι στις κατηγορίες των εικονομάχων, **που ήσαν επηρεασμένοι από τις ανεικονικές τάσεις του Ιουδαϊσμού και του Ισλαμισμού, και που στην πραγματικότητα επεδίωκαν αφελληνισμό και εξανατολισμό του Χριστιανισμού**»⁵⁹.

Είναι εμφανές, πόσου αγιασμού και χάριτος θα εστερείτο η Εκκλησία δια της ενδεχομένης καθιερώσεως των εικονομαχικών απόψεων. Πέραν τούτου, **θα ετίθετο σε αμφιβολία και η εναθρώπιση του Θεού Λόγου, εφ' όσον άρνηση της απεικονίσεως του σημαίνει δύο τινά: (α)** η ότι η ανθρώπινη φύση Του δεν είναι σαν την ιδική μας, ώστε να μπορεί να απεικονισθεί, που συνιστά μονοφυσιτισμό η και δοκητισμό (ότι ο Χριστός ήταν μόνο πνεύμα και η ανθρώπινη εμφάνισή του δόκηση=φαντασία), **(β)** η ότι η υπόσταση (το πρόσωπο) της ανθρωπίνης φύσεως του Χριστού η οποία απεικονίζεται στις ι. Εικόνες, δεν είναι η υπόσταση του Θεού Λόγου, η οποία είναι προσκυνητή, το οποίο συνιστά νεστοριανισμό. Προφανώς για το λόγο τούτο η εικονομαχία είχε εμφανισθεί ενωρίς σε περιοχές με χριστολογικές αιρέσεις⁶⁰.

Λατινικός αντι-ησυχασμός

Πολύ αργότερα, η κατασυκοφάντηση της ησυχαστικής μεθόδου προσευχής των Ορθοδόξων Μοναχών και η άρνηση της οράσεως του ακτίστου φωτός από τους Αγίους, ως και η συναφής άρνηση της αναγνωρίσεως ακτίστων ενεργειών στον Θεό, εκ μέρους των αιρετικών αντι-ησυχαστών κάτω από την διαδοχική ηγεσία των Βαρλαάμ του Καλαβρού, Γρηγορίου Ακινδύνου και Νικηφόρου του Γρηγορά, έθεσε σε κίνδυνο όλη τη σωτηριολογία της Ορθοδοξίας.

Σημειώνει ευγλώττως ο μακαριστός Γέρων Θεόκλητος ο Διονυσιάτης για την λατινική άρνηση της υπάρξεως ακτίστου ενεργείας στην Αγία Τριάδα, ενεργείας που γίνεται ορατή ως φως στους Αγίους: **«Δύναται κανείς να αποτολμήση μίαν εικονικήν σύγκρισιν. Ο Θεός των Ορθοδόξων, ομοιάζει με πάμφωτον ήλιον, εις του οποίου το φως και τας ακτίνας αναπαύονται εν μακαριότητι οι ποικίλης δεκτικότητος πιστοί. Ο δε Θεός των λατίνων και των φιλοσόφων, ομοιάζει με τον διαφαινόμενον δίσκον του μέσα από τα νέφη, όστις επειδή είναι, κατ' αυτούς, ουσία, ευρίσκεται έξω της κτίσεως και επομένως αφήνεται αφώτιστος η κτίσις. Και ακριβώς αυτό είναι μία αληθής τραγωδία, η οποία εφόβιζε τον θείον Παλαμάν [...] Ιδού η συνέπεια της απουσίας του Θεού από την ζωήν των πιστών. Δι' αυτό μέσα στο πένθιμον κλίμα της ορφανίας, μέσα εις τον παγετόν της απουσίας της θείας αγάπης, μέσα εις την αίσθησιν, ότι ο Θεός ευρίσκεται έξω από την ζωήν, η Δύσις εχρειάσθη κάποιον «παράκλητον», δια να καλύψη το κενόν. Μήπως η καθιέρωσις του πάπα, - εξ ου απορρέει πάσα χάρις- δύναται να ερμηνευθή εκ των ανωτέρω προϋποθέσεων; Και μήπως η Ορθόδοξος Ανατολή ουδέποτε εχρειάσθη ένα ανθρώπινον ον ως μεσάζοντα, επειδή ευρίσκεται εις αδιάλειπτον και άμεσον σχέσιν μετά του Θεού δια των ακτίστων ακτίνων του;»** 61.

Πέραν τούτου, η υπερβολική εμπιστοσύνη του Βαρλαάμ προς την κοσμική σοφία και επιστήμη, η οποία, κατά τον Βαρλαάμ φέρνει τον άνθρωπο δια της διανοητικής εργασίας στον Θεό, καταργούσε τις παροτρύνσεις του Ευαγγελίου για λιτό και απλό βίο, προσευχή και άσκηση, και συμπόρευση με τον Χριστό στη σταυρική οδό του πολέμου κατά της αμαρτίας· παρουσιάζοντας με την «εις άτοπον απαγωγήν» την επιχειρηματολογία του Αγίου Παλαμά, γράφει ο Πρωτοπρεσβύτερος Καθηγητής π. Θεόδωρος Ζήσης: **«Αν η θύραθεν παιδεία συμβάλλει όντως στην τελειότητα, τότε οι Έλληνες σοφοί θα έπρεπε να είναι θεοπτικώτεροι και τελειότεροι των προφητών, οι οποίοι εκλήθησαν από το Θεό στο αξίωμά αυτό “εξ αγροικικού βίου”, από τους αγρούς των. Ο κορυφαίος των προφητών, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος, εξ απαλών ονύχων ζούσε στην έρημο, όπου δεν υπάρχουν βέβαια σχολεία και**

πανεπιστήμια. Ασφαλώς, αν ήταν απαραίτητο στοιχείο της τελειότητας η ανθρώπινη σοφία, ο Χριστός δεν θα έλεγε “ει θέλεις τέλειος είναι, τα υπάρχοντα πώλησον, διάδος πτωχοίς, τον σταυρόν άρον, ακολουθείν εμοί προθυμήθητι”, αλλά θα έλεγε “της έξω σοφίας επιλαβού [ανάλαβε την έξω σοφία], σπεύσον προς την των μαθημάτων ανάληψιν [σπεύσε να αρχίσης τα μαθήματα], περιποίησαι σεαυτώ την επιστήμην των όντων [απόκτησε την επιστήμη που αφορά στα όντα]”. Θα εδίδασκε γεωμετρία και αστρονομία και τις άλλες επιστήμες, για να διώξει το σκοτάδι της αγνοίας. Δεν θα διάλεγε αγραμμάτους ψαράδες ως μαθητάς, αλλά σοφούς, ούτε θα εδίδασκε δια του Αποστόλου Παύλου, ότι η ανθρώπινη σοφία είναι μωρία»⁶².

Και όμως, η διαστροφή αυτή του ευαγγελικού κηρύγματος από την αίρεση του Βαρλααμισμού και από τη δυτική της «έκδοση» (version), τον σχολαστικισμό, επικράτησε τελικώς στη Δύση, όπου η ελληνική φιλοσοφία και ιδίως του Αριστοτέλους, «η ελληνική μήτρα της αιρέσεως» θα λέγαμε⁶³, έγινε κριτήριο για την αποτίμηση παντός πράγματος, ο δε ίδιος ο Βαρλαάμ ο Καλαβρός, εντάχθηκε φανερώς στον Παπισμό και ανταμείφθηκε για τον αγώνα του κατά της Ορθοδοξίας, γινόμενος επίσκοπος Ιέρακος. Ο Βαρλαάμ δια της αγάπης του στην κλασσική αρχαιοελληνική παιδεία και κυρίως τον πλατωνισμό, συνετέλεσε μαζί με τους μαθητές του, **Πετράρχη και Βοκκάκιο**, στην ενίσχυση του ρεύματος που οδήγησε στη δυτική αναγέννηση⁶⁴. Τα Πανεπιστήμια της Δύσεως ήδη προ της ησυχαστικής έριδος στην Ανατολή ήταν Μοναστήρια που υπηρετούσαν τη διδασκαλία της κοσμικής σοφίας, ακολουθούσαν πρόγραμμα βασισμένο σχεδόν αποκλειστικώς στις ανθρώπινες σπουδές, και όπου οι φοιτητές, οι μέλλοντες κληρικοί, στελέχη της δυτικής «εκκλησίας», από τις πέντε το πρωϊ επιδίδονταν στη μελέτη της κοσμικής σοφίας, με προαιρετική την προωινή προσευχή, αλλά με έμφαση - πλήν της γραφής και αναγνώσεως- , στην αριθμητική, τη γεωμετρία, την αστρονομία, τη ρητορική, την ιστορία και τη λατινική φιλολογία, αργότερα δε τη και γραμματική και τη λογική. «Υπό την επίδραση της ανανεωμένης σπουδής των κλασσικών έργων, που ήσαν αποτελεσματικώτερη κατά τον δωδέκατο αιώνα, η λογική άρχισε να εφαρμόζεται εναντικώτερα στα άρθρα της χριστιανικής πίστεως [...] η λογική εχρησιμοποιείτο για να δείξη λογικώς την εγκυρότητα αυτών των ήδη παραδεδεγμένων αληθειών [...]»⁶⁵. Αργότερα, με την εμφάνιση των αριστοτελικών συγγραμμάτων στη Δύση «οι δυτικοί λόγιοι κυριολεκτικώς έμειναν έκθαμβοι από αυτή την αχανή συλλογή, διότι ο Αριστοτέλης είχε γράψει σχεδόν για το καθετί». Στις προσπάθειες συνθέσεως της εκκλησιαστικής διδασκαλίας με τον αριστοτελισμό, επικράτησε η θέση των Αλβέρτου του Μεγάλου και του Θωμά Ακινάτου που «προσπαθούσε, όπου ήταν δυνατό, να συμφιλιώση τις θεωρίες του [του Αριστοτέλους] με τις αλήθειες της χριστιανικής πίστεως»⁶⁶. Ο Δομινικανός μοναχός Θωμάς

Ακινάτος, η φιλοσοφία του οποίου ήταν το υπόβαθρο της σκέψεως των αιρετικών αντι-ησυχαστών, επέτυχε πληρέστερα και αποτελεσματικότερα τη «συστηματική ολοκληρωτική σύνθεση της καθολικής θεολογίας και της αριστοτελικής φιλοσοφίας» και παρά τις πρώτες αντιδράσεις, η θεολογία του χρησιμοποιήθηκε και καθιερώθηκε πολύ αργότερα από την παπική Σύνοδο του Τριδέντου (1563 μ.Χ.), προς απόκρουση της προτεσταντικής θεολογίας. Με ορισμένες αλλαγές η θεολογία του Θωμισμού, ή του Νεοθωμισμού όπως αποκαλείται σήμερα, έχει παραμείνει ως το κλασσικό σύστημα για τον παπισμό⁶⁷.

Η βαρλααμική πολεμική των λατίνων κατά του ησυχασμού και της νοεράς προσευχής πέρασε και στην ευσέβεια των απλών λατίνων λαϊκών, όπως μαρτυρείται από σχετικό περιστατικό στη θαυμασία διήγηση «Οι περιπέτειες ενός προσκυνητού» ⁶⁸.

Ιδού, ένα ακόμη πρόχειρο παράδειγμα, για το πως μια αιρετική αντίθεση προς το ευαγγελικό κήρυγμα, αλλοιώνει τη θεολογία, τον μοναχισμό και τη λαϊκή ευσέβεια.

Για τους λόγους τούτους τονίζεται στην πατερική Γραμματεία σε πολλά σημεία, ότι πρέπει ο Χριστιανός να **συνδυάζει την ορθή Πίστη (Ορθοδοξία) με την ενάρετη ζωή**. Λέγει ο Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης: «**Η πάλι αγνοεί η τιμιότητά σου, ότι επειδή ο Χριστιανισμός συνίσταται σε δύο πράγματα, εννοώ την Πίστη και τα έργα, εάν ένα από τα δύο λείπη, το άλλο από αυτά τα δύο, δεν ωφελεί αυτόν που το έχει; Ας έχει ζήλο, λοιπόν, η τιμιότης σου για τα θεία, και πρώτα μεν, εφ' όσον είναι τέκνον του κοινού Πατρός [Θεού], ας συνανυψώνεται προς τα δέοντα· δεύτερον δε, επειδή εμαθήτευσε πλησίον του μακαριστού Σάβα, ας ασπάζεται την ακρίβεια όχι μόνο στην Πίστη, αλλά και στους Κανόνες· και τρίτον, ας έχει το ίδιο φρόνημα με εμάς, αφού είναι αδελφός μας» ⁶⁹.**

6. Οι αιρέσεις ποτέ δεν θα εκλείψουν έως της Β' Παρουσίας

Είναι σαφές στα κείμενα της Καινής Διαθήκης, ότι η ιστορική ευθεία που θα μας οδηγήσει στο τέλος της ιστορίας, θα διέρχεται συνεχή σχεδόν πνευματική επιδείνωση με κατάληξη την ολική σχεδόν πνευματική αποτελμάτωση κατά τον καιρό του Αντιχρίστου, ώστε να διερωτάται (κατά το φαινόμενο) ο Κύριος, **εάν όταν έλθει θα εύρει ακόμη την πίστη επί της γής**⁷⁰. Σε άλλη παραβολή, αυτή των ζιζανίων του αγρού, τα οποία σύμφωνα όλες τις πατερικές ερμηνείες ερμηνεύονται ως οι αιρέσεις που αυξάνονται μαζί με τους πιστούς, γίνεται σαφώς λόγος, για το ότι ο Κύριος επιτρέπει οικονομικώς την ύπαρξη και δράση τους μέχρι τον «καιρό του θερισμού»⁷¹· παρά ταύτα, δεν θα ασχοληθούμε εδώ με αυτές τις αγιογραφικές επισημάνσεις, αλλά μόνο με μερικές αναφορές των αγίων Πατέρων με αφορμή αυτές.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ερμηνεύοντας τις περί αποστασίας και καταστροφών προρρήσεις του Αποστόλου Παύλου σχετικώς με το τέλος των χρόνων, «Ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνοστήσονται καιροὶ χαλεποί»⁷², «Ἐν υστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς Πίστεως»⁷³ και του Κυρίου περί των κακών των ἐσχάτων χρόνων⁷⁴, λέγει «Ἔτσι και ο Παῦλος, σαν ποιμὴν ἀριστος, καθήμενος ἐπάνω στο υψηλό μέρος του αξιώματος τῆς προφητείας, και βλέποντας ἀπό πάνω με προφητικούς οφθαλμούς να ἐπιτίθενται τα θηρία και κατά τη διάρκεια του καιροῦ τῆς συντελείας με ορμή και κατεύθυνση ἐναντίον τῆς ποιμνῆς, προλέγει και διακηρύσσει ἐκ των προτέρων [...] **Και τόσο ισχυρό και ἀρρηκτο κατασκεύασε τον περίβολο αὐτό και με κάθε ἀσφάλεια τον περιέφερε γύρω ἀπό ὅλη την οἰκουμένη, ὥστε και τους τότε και τους μετὰ ἀπό ἐκείνους και τους τωρινούς και πάλι τους μεταγενεστέρους μέχρι την παρουσία του Χριστοῦ να τους ἀπαλλάξῃ ἀπό κάθε πολιορκία των ἐχθρῶν [...]** ἐπειδὴ πρόκειται ἡ γνώμη των ἀνθρώπων να διαφθείρεται· διότι ὅλα αὐτά εἶναι τιμωρίες των ἀμαρτιῶν και φάρμακα των ἀνθρωπίνων νοσημάτων. Διότι τότε τα ἀνθρώπινα νοσήματα θα ἐπιταθούν. Και γιατί τότε θα ἐπιταθούν; Λέγει. Μου φαίνεται, ὅτι ἐπειδὴ καθυστερεῖ το δικαστήριον, και ἀφίενται στο μέλλον οἱ ἐυθύνες και δεν ἦλθε ἀκόμη ο κριτής, γίνονται ραθυμότεροι αὐτοὶ που πρόκειται να δώσουν λόγο»⁷⁵.

Ο Άγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ερμηνεύοντας τυπολογικῶς τῆς διήγηση τῆς Γενέσεως σχετικῶς με τον Νῶε και τῆν κιβωτό του, ὡς προτύπωση τῆς Ἐκκλησίας, ἀφού ἀναφέρει και το ἀποστολικό «Ἐν υστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς Πίστεως»⁷⁶, ἀναφέρει τῆν τρίτη περισσότερά του Νῶε, ὡς τύπον των πιστῶν που θα παραπλανηθῶν ἀπό τους πλάνους ἀνθρώπους των ἐσχάτων καιρῶν· «Φιλόθεοι εἶναι λοιπόν οἱ κεκαθαρμένοι δια τῆς Πίστεως και ἐπειδὴ ἔχουν τῆν πραότητα τῆς ευαγγελικῆς πολιτείας εἶναι ἐκλεκτοὶ για τον Θεό. Ὁμως, ὅτι και ἀπό αὐτούς κάποιοι στους ἐσχάτους καιροὺς θα ἀποστατήσουν, ὅπως εἶπα πριν λίγο, το φανερώνει ο τύπος. Διότι στέλνεται τρίτη και τελευταία περισσότερά και δεν σκέπτεται τῆν ἐπιστροφή, διότι ἐναπέμεινε [μακρᾶν τῆς Κιβωτοῦ]»⁷⁷.

Σε διήγηση του Γεροντικού που ἀφορᾶ στον Ἅγιο Ἀββά Μωϋσῆ τον Αἰθίοπα μαρτυρεῖται σαφῶς ἡ πλήθυνση των αἱρέσεων κατά τους ἐσχάτους χρόνους· «Μετὰ ταῦτα εἶδεν ο δούλος του Θεοῦ Μωϋσῆς ὅτι νέφος και λαίλαψ, ομίχλη σκοτεινὴ πειρασμῶν φοβερωτάτων ἐπέσεν εἰς τους Μοναχοὺς ἀπό το μέρος τῆς ἀρκτου [δηλ. του βορρᾶ], και ὅτι ἐδιώκοντο οἱ Μοναχοὶ και το Μοναχικόν σχῆμα ἀπό ὀλεθρον αἱρέσεων»⁷⁸.

- Σύνοψη

Στο παρόν κείμενο, είδαμε, με τη βοήθεια του Θεού, τι είναι η αίρεση και τη δαιμονική προέλευσή της· επίσης, ότι συνίσταται και στην παραμικρή αλλοίωση του γραμματος της Ορθοδόξου Πίστεως (της «άπαξ παραδοθείσης»). Ακόμη, ότι αποτελεί τη μεγαλύτερη αμαρτία- ως το κατ'έξοχήν σχίσμα, και ότι αποχωρίζει τους οπαδούς της αρχικά από το φρόνημα της Εκκλησίας, ύστερα δε και από το Σώμα της Εκκλησίας, οπότε τα μυστήρια των αιρετικών κοινοτήτων καθίστανται άκυρα και μη σωτηριώδη – δια τούτο και οι αιρετικοί δεν σώζονται. Το Βάπτισμα των αιρετικών, λόγω εξαιρέτων δυσκολιών που εμποδίζουν το Βάπτισμα, γίνεται κάποτε αποδεκτό κατ'οικονομίαν (κατά συγκατάβαση) ως έγκυρο - οπότε και δεν βαπτίζονται, αλλά υφίστανται άγιον Χρίσμα - μόνον υπό τις προϋποθέσεις, ότι **(α)** οι αιρετικοί επιστρέφουν προς ένταξη στην Ορθοδοξία και **(β)** ότι έχουν υποστή - στο αιρετικό βάπτισμα - τριπλή κατάδυση στο ύδωρ, στο όνομα της Αγίας Τριάδος. Ο κατ' ακρίβειαν τρόπος επιστροφής των αιρετικών στην Ορθόδοξη Εκκλησία, είναι ο βαπτισμός τους (κακώς λεγόμενος «αναβαπτισμός»). Μόνον η πεπλανημένη εκκλησιολογία του ιερού Αυγουστίνου, των Παπικών, των Προτεσταντών και των συγχρόνων αιρετιζόντων οικουμενιστών αποδέχεται το κύρος των αιρετικών μυστηρίων «καθ' εαυτά» (ενώ διαρκεί η παραμονή των αιρετικών στην αίρεση). Η αίρεση αλλοιώνοντας την περί Αγίας Τριάδος, Χριστού η θείας Χάριτος και γενικώς σωτηριολογίας διδασκαλία της Εκκλησίας, συνεπάγεται ριζικές αλλαγές και στη ζωή των οπαδών της, διαμορφώνοντας αλλοιωμένη και στρεβλή σωτηριολογία και πνευματικότητα, λόγος δια τον οποίον οι οπαδοί της δεν μπορούν να σωθούν. **Οι αιρέσεις θα πολεμούν πάντοτε την Εκκλησία, με μεγαλύτερη ένταση κατά το τέλος των χρόνων.**

Πάντοτε πρέπει να ενθυμούμαστε τον προαναφερθέντα ορισμό του Αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού «**όποιος δεν πιστεύει, όπως πιστεύει η Παράδοσις της Καθολικής [Ορθοδόξου] Εκκλησίας ή κοινωνεί με τον διάβολο δια μέσου των παρανόμων έργων, είναι άπιστος**»⁷⁹.

Ας προσέξουμε, ότι δεν χαρακτηρίζει την απόκλιση από την πίστη και τα παράνομα έργα απλώς ως «αίρεση», αλλ' ως απιστία, πράγμα που σημαίνει για την αίρεση και ανάλογες με την απιστία επιπτώσεις στη σωτηρία.

Όμως, περί της εσωτερικής πάλης των αιρετικών και της σωτηρίας τους, θα εκθέσουμε τα δέοντα, συν Θεώ, σε άλλο κεφάλαιο στο μέλλον.

• ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Σημείωση: Ας μας συγχωρήσουν μερικοί αγαπητοί αναγνώστες για τη χρήση μεταγλωττίσεως των κειμένων όχι μόνον στα κείμενα των Αγίων Πατέρων στην αρχαία γλώσσα, αλλά κυρίως στα νεώτερα

συγγράμματα της καθαρευούσης. Η μεταγλώττιση έγινε αφ' ενός χάριν **(α)** των νεωτέρων, πλείστοι των οποίων αγνοούν πάρα πολλές λεπτές διακρίσεις στη σύνταξη της καθαρευούσης, αλλά και χάριν **(β)** της μεταφράσεως των κειμένων σε ξένες γλώσσες, η οποία, βασισμένη στην καθαρεύουσα μπορεί να αλλάξει λόγω λεπτού λάθους, το νόημα του κειμένου παντελώς. Παραδείγματος χάριν, δεν είναι πλέον επακριβώς γνωστή η διαφορά της συντάξεως της ίδιας προθέσεως με διαφορετικές πτώσεις («κατά του εχθρού», «κατά Θεσσαλίαν»), όπως και φράσεις ή λέξεις ως «ο αυτός» (=ο ίδιος), «υπό τινος» (=από κάποιον, ποιητ. αίτιο κ.λπ.) «όλοι» (=ολόκληροι), «ικανός» (=επαρκής) κ.α.

- 1. ΙΩ. Ν. ΚΑΡΜΙΡΗ, «Αίρεσις» εν Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία 1 (1962) 1087 (μεταγλ.)
- 2. ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Επιστολή 188 (Κανονική Α') Αμφιλοχίω περί Κανόνων, 1, (α' Κανών) PG 32, 665A. Το ίδιο κείμενο εν ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, Πηδάλιον, εκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 587ε. (μεταγλώττιση).
- 3. ΓΕΩΡΓ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗ, «Αίρεσις (Κανονικόν και Εκκλησιαστικόν Δίκαιον)» εν Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία 1 (1962) 1089 (μεταγλώττιση).
- 4. ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περί του Αγίου Πνεύματος 25, 59 PG 32, 177A (μεταγλώττιση).
- 5. ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ερμηνεία εις τον ρλη' Ψαλμόν, PG 27, 536A (μεταγλώττιση).
- 6. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, Κλίμαξ, Λόγος ΙΕ', Περί αγνείας 44, εκδ. Ι. Μ. του Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής 19946, σελ. 203.
- 7. ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Προς Ιωάννην Γαβράν 30, επιμελεία. Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, Εκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 19942, τόμ. Β', σελ. 359.
- 8. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, Ορθοδοξία και αίρεση, Φιλοσοφική και Θεολογική Βιβλιοθήκη 23, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 19922, σελ. 34.99.102.103. Η παραπομπή στα έργα του μακαριστού και βαθύνου Καθηγητού Ν. Ματσούκα, δεν συνάγει αποδοχή σύνολης της διδασκαλίας του, η οποία «χωλαίνει» σε πολλά σημεία. Βεβαίως, τούτο εννοείται – σε μικρότερο, όμως, βαθμό- και σχετικά με τα έργα και των λοιπών ακαδημαϊκών θεολόγων (επειδή δεν είναι έγκριτοι Άγιοι Πατέρες).
- 9. Διόσκορος και Σεβήρος, οι αντιχαλκηδόνιοι αιρεσιάρχαι. Κριτική δύο διδακτορικών διατριβών, εκδ. Ι.Μ. Οσίου Γρηγορίου, Άγιον Όρος 2003, σελ. 219ε.
- 10. Αυτόθι, σελ. 215.

- 11. De Praescriptionibus Haereticorum c. 37: «Si enim haeretici sunt, Christiani esse non possunt».
- 12. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως, 4, 10, PG 94, 1128A.
- 13. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εις το κατά Ματθαίον 23, 3 PG 57, 311.
- 14. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ', Περί διακρίσεως Β', 36, ένθ' ανωτ., σελ. 316.
- 15. Λαυσαϊκόν, εκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη, σελ. 96.
- 16. ΜΕΓΑΛΟΥ ΦΩΤΙΟΥ, Μυριόβιβλον η Βιβλιοθήκη 229, PG 103, 1005A-D. (μεταγλώττιση).
- 17. ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΥ ΛΟΣΚΙ, Η θέα του Θεού, μετάφρασις Αρχιμ. Μελετίου Καλαμαρά, εκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 27-29.
- 18. ΣΟΦΟΚΛΗ ΛΩΛΗ, «Ομοιούσιος», Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία 9 (1966) 913ε.
- 19. ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Κατά αρειανών λόγος Α', 56 PG 26, 129A.B. (μεταγλώττιση).
- 20. ΔΕΣΠΩ ΑΘ. ΛΙΑΛΙΟΥ, Ερμηνεία των Δογματικών και Συμβολικών Κειμένων της Ορθοδόξου Εκκλησίας, τόμ. Α', εκδ. Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 48ε. · «... οι αρειανοί δεν αρνούσαν την γέννηση του Υιού από τον Πατέρα αλλά ταύτιζαν γέννηση και δημιουργία, καθώς ταύτιζαν τους όρους «γέννημα» και «ποίημα». Φαίνεται επίσης ότι δεν διέκριναν τους όρους «αγέννητος» και «αγέννητος» και με την ίδια λογική τους όρους «γεννητός» και «γεννητός». Ο ταυτισμός των όρων «αγέννητος» και «αγέννητος» από τους αρειανούς και στη συνέχεια από τους ευνομιανούς τους οδήγησε στην ενδιάμεση υπόθεση ότι, εάν ο Θεός είναι «αγέννητος» δεν είναι δυνατόν ο Υιός να γεννάται «εκ της ουσίας», γιατί αυτό θα συνεπήγετο μερισμό της ουσίας του Θεού, σε αγέννητη δηλ. και γεννητή. Κατά συνέπεια το «γέννημα» εθεωρείτο από τους αρειανούς κτίσμα».
- 21. Βλ. ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Κατά των μη βουλομένων ομολογείν Θεοτόκον την Αγίαν Παρθένον 9, PG 76, 265· «ει δε μετά την ένωσιν κέχρισται, την δε ένωσιν ου βούλονται λέγειν πριν εκ της Παρθένου τεχθήναι, ουδέ Χριστοτόκος ουκέτι προς αυτών η Παρθένος ομολογηθήσεται· ει γαρ Χριστοτόκος, πάντως ότι και Θεοτόκος· ει δε ου Θεοτόκος, ουδέ Χριστοτόκος». Βλ. και τη μεθεπόμενη υποσημείωση.
- 22. Λ.χ. στον Όρθρο της Μεγάλης Παρασκευής (Αγίων Παθών), Αντίφωνον Θ', Θεοτοκίον. Ήχος γ'.
- 23. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Κατά Νεστοριανών 43, PG 95, 224B.C.: «Χριστοτόκον δε αυτήν ίσμεν· Χριστόν γαρ εγέννησεν.

ΑΛΛ' επειδή επ' αναιρέσει της Θεοτόκου φωνής, ο θεήλατος Νεστόριος ταύτη κατεχρήσατο, ου Χριστοτόκον, αλλ' εκ του κρείττονος αυτήν Θεοτόκον κατονομάζομεν. Χριστοτόκοι γαρ και άλλαι των προφητών και βασιλέων μητέρες, μόνη δε Θεοτόκος, η αγία Θεοτόκος Μαριάμ».

- 24. ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Επιστολή (39) προς Ιωάννην Αντιοχείας, PG 77,177C. (μεταγλ.)
- 25. ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περί του Αγίου Πνεύματος 1, 2 PG 32, 69C. (μεταγλώττιση)
- 26. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εις την Β' Προς Τιμόθεον 5, 2, PG 62, 626. (μεταγλώττιση)
- 27. ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Επιστολή (48) Αθανασίω τέκνω, PG 99, 1080 C.D. και PG 99, 1077C.D. (μεταγλώττιση)
- 28. Πράξις Α'. Mansi 12, 1031-1034· «Το γαρ επί δόγμασιν είτε μικροίς είτε μεγάλοις αμαρτάνειν, ταυτόν εστιν· εξ αμφοτέρων γαρ ο νόμος του Θεού αθετείται».
- 29. ΜΕΓΑΛΟΥ ΦΩΤΙΟΥ, Επιστολή Β', Φωτίου προς Πάπαν Νικόλαον, PG 102, 604 C.D. (μεταγλώτ.)
- 30. ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Λόγος αποδεικτικός Α' περί της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος, πρόλογος, επιμελεία. Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, Εκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1982, τόμ. Α', σελ. 24. (μεταγλώττιση).
- 31. Γ. ΡΑΛΛΗ - Μ. ΠΟΤΛΗ, Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων, Αθήνησιν 1852, τόμ. Α', σελ. 261. Βλ. και ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, ένθ' ανωτ., σελ. 588, υποσημ. (3)· «αιρετικός εστι και τοις κατά των αιρετικών υπόκειται νόμοις, ο μικρόν γουν εκκλίνων της ορθοδόξου Πίστεως».
- 32. Βλ. τον εν Cod. Just. I, 5,2, Βασιλ. Α' 1, 22 νόμον των Αυτοκρατόρων Γρατιανού, Ουαλεντινιανού Α' και Θεοδοσίου, του έτους 370 μ.Χ.· «αιρετικός πας ος και μικρώ υποδείγματι παρά το της Καθολικής Εκκλησίας δόγμα ή της ευθείας εφάνη τραπείς». Παρά ΘΗΕ 1 (1962), 1090.
- 33. Βλ. αυτή την απαράδεκτη διάκριση ως αποδεκτή στο άρθρο της Θρησκευτικής και Ηθικής Εγκυκλοπαιδείας, ΓΕΩΡΓ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗ, «Αίρεσις (Κανονικόν και Εκκλησιαστικόν Δίκαιον)» εν ΘΗΕ 1 (1962) 1090· «Εν τούτοις, η παρά της Ορθοδόξου Εκκλησίας παλαιόθεν τηρουμένη πράξις δέχεται το αντίθετον. Δι' ό δεν χαρακτηρίζει τους οπαδούς της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας ως αιρετικούς, αλλ' ως σχισματικούς, καιτοι υφίστανται παρ' αυτή και δογματικά τινες διαφοραί προς την Ορθόδοξον Εκκλησίαν, όπως το filioque, το καθατήριον κ.λπ.».

- 34. ΜΕΛΕΝΙΚΙΩΤΟΥ (;), «Οι Οικουμενισταί θέτουν όντως εαυτούς εκτός Εκκλησίας», Ορθόδοξος Τύπος 1799 [25-09-2009] σελ. 5.
- 35. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Δογματική, τόμ. Β', εκδ. «Ο Σωτήρ», Αθήναι 2003, σελ. 349-354.
- 36. Πρβλ. Αυτόθι, σελ. 353ε.
- 37. ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Επιστολή (28) Βασιλείω Μονάζοντι, PG 99, 1001D-1004A. (μεταγλώττιση)
- 38. ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Εξήγησις υπομνηματική εις τον Προφήτην Μαλαχίαν 1, 30 PG 72, 325C.D (μεταγλώττιση).
- 39. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Εξήγησις υπομνηματική εις τον Ωσηέ 8, 92, PG 71, 209B (μεταγλώττιση).
- 40. Mansi 12, 1022· «Ιωάννης ο θεοφιλέστατος τοποτηρητής του αποστολικού θρόνου της ανατολής είπεν· η αίρεσις χωρίζει από της εκκλησίας πάντα άνθρωπον. Η αγία σύνοδος είπε· τούτο εύδηλόν εστι».
- 41. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, Κλίμαξ, Λόγος ΚΕ', Περί ταπεινοφροσύνης 31, ένθ' ανωτ., σελ. 273· «Αμήχανον εκ χιόνος προιέναι φλόγα· αμηχανώτερον δε εν ετεροδόξοις ταπεινοφροσύνην υπάρχειν· πιστών και ευσεβών το κατόρθωμα λοιπόν, και τούτων κεκαθαρμένων».
- 42. ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΚΑ', Εις τον μέγαν Αθανάσιον επίσκοπον Αλεξανδρείας 8, PG 35, 1089B. (μεταγλώττιση)
- 43. ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Επιστολή 188 (Κανονική Α') Αμφιλοχίω περί Κανόνων, 1, (α' Κανών) PG 32, 664C-669A. Το ίδιο κείμενο εν ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, ένθ' ανωτ., σελ. 587εε. (μεταγλώτ.)
- 44. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, ένθ' ανωτ., σελ. 587.589 (μεταγλώττιση).
- 45. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, αυτόθι, σελ. 368E. (μεταγλώττιση).
- 46. Εκ της αγγλικής μεταφρασεως, ελλείψει του ελληνικού πρωτοτύπου παρ' ημίν, από τον επίλογο του βιβλίου. FR. GEORGE D. METALLINOS, I confess One Baptism, translated by Priestmonk Seraphim, St. Paul's Monastery, Holy Mountain 1994, σελ 109ε. 114· «Remaining faithful to Sts. Cyprian and Basil the Great, they side in favor of applying acrivia [= precision or rigorism] in receiving the various heretics; in other words, their (re)baptism. Of course, they do not deny the possible use of economia [=concession or dispensation]. But, in the spirit of the Second (and Penthekte) Ecumenical Council, this is done “when it does not vitally harm” the Church, according to Oikonomos; in other words, when the irrevocable stipulation set by these Ecumenical Councils is fulfilled: namely, that the sacrament of

baptism has been administered in accordance with the Apostolic form [...] They, too, apply the same Canon [7th of the Second Ecumenical Council] to the same heretics, only to arrive at the opposite conclusion, namely the rejection of *economia* in the case of the Latins. For in no way can their “aspersion” be considered baptism. And thus, faltering as regards the manner of the sacrament, they are classified under the proscriptive stipulation: “with only one immersion”. [...] Of course, such an acceptance of Latin baptism by *economia* would in no way signify the validity of it “in itself”, but only by virtue of the conversion of the Roman Catholic to Orthodoxy. Needless to say, the Papists’ obdurate (as shown above) persistence in their innovations makes the exercise of any *economia* in the future questionable».

- 47. De catholicae ecclesiae unitate m. 4, 519 «Habere non potest Deum patrem qui Ecclesiam non habet matrem».
- 48. ΒΛ. ΙΩ. ΦΕΙΔΑ, Εκκλησιαστική Ιστορία, τόμ. Α', Αθήναι 19942, σελ. 567ε.569.570.
- 49. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, ένθ' ανωτ., σελ. 358. (μεταγλώττιση)
- 50. ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Επιστολή (28) Βασιλείω Μονάζοντι, PG 99, 997C.D και 1001C.D. (μεταγλώττιση)
- 51. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εις το κατά Ιωάννην 66, 3, PG 59, 369. (μεταγλώττιση)
- 52. ΠΡΩΤΟΠΡ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ, Πατερική Θεολογία, εκδ. Παρακαταθήκη, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 127.30. 168.
- 53. ΙΩ. ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Ιστορία των Δογμάτων, τόμ. Α', εκδ. Παν. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 216ε. (μεταγλώττιση).
- 54. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, Αγία Γραφή, Εκκλησία, Παράδοσις, Έργα 1, μετάφρασις Δ. Τσάμη, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 20032, σελ.46.
- 55. ΙΩ. ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Ιστορία Δογμάτων, τόμ. Β', εκδ. Παν. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 198 (μεταγλώττιση).
- 56. Αυτόθι.
- 57. ΙΩ. ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, ένθ' ανωτ., σελ. 363ε. (μεταγλώττιση).
- 58. Η. BAYNES – Η ST. L.B. MOSS, Βυζάντιο. Εισαγωγή στο βυζαντινό πολιτισμό, Αθήνα 1983, σελ. 175.
- 59. ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΖΗΣΗ, Οι Εικόνες στην Ορθόδοξη Εκκλησία, εκδ. Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 27ε. 30ε.
- 60. Πρβλ. αυτόθι, σελ. 69. 71.
- 61. ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΥ, Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, ο βίος και η θεολογία του 1296-1359, εκδ. Σπηλιώτη, Θεσσαλονίκη 20013, σελ. μζ' ε. (εισαγωγή).

- 62. ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΖΗΣΗ, Θεολόγοι της Θεσσαλονίκης, Πατερικά 4, εκδ. Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 136. Εντός των αγκυλών [...], η μεταγλώττιση δική μας.
- 63. Τον όρο χρησιμοποιεί προκειμένου γενικώς περί της ελληνικής φιλοσοφίας ο Καθηγητής Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ, ένθ' ανωτ., σελ.133. Είναι, όμως, κοινή διαπίστωση των περισσότερων ερευνητών της Εκκλησιαστικής Ιστορίας και της Ιστορίας των Δογμάτων, ότι οι κυριότερες αιρέσεις (αρειανισμός, νεστοριανισμός, μονοφυσιτισμός-ευτυχιανικός και σεβηριανικός, αντι-ησυχασμός κ.α.) προήλθαν από την εισαγωγή αριστοτελικών κατηγοριών σκέψεως και ερμηνείας στην απλή ευαγγελική και πατερική θεολογία.
- 64. Πρβλ. ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΖΗΣΗ, ένθ' ανωτ., σελ. 185.
- 65. ΚΩΝ. Ι. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Μεσαιωνικός δυτικός πολιτισμός και οι κόσμοι του Βυζαντίου και του Ισλάμ, μτφρ. Παν. Κ. Χρήστου, εκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 405.408.409. 411.
- 66. Αυτόθι, σελ. 416. 417.
- 67. Αυτόθι, σελ. 418.421.
- 68. Οι περιπέτειες ενός προσκυνητού, μετάφρασις Παντελεήμονος Καρανικόλα, Μητροπολίτου Κορίνθου, εκδ. «Αστήρ», Αθήναι 19868, σελ. 75· «Ο επιστάτης, που ήταν Πολωνός, ενδιαφέρθηκε και ήλθε να μου ρίξει μια ματιά. Με βρήκε να διαβάζω τη “Φιλοκαλία” και άρχισε να με ρωτά τι ήταν αυτό που edιάβαζα. “Α!” είπε “αυτό είναι η “Φιλοκαλία”, το έχω ξαναδρή αυτό το βιβλίο εις το σπίτι των εφημεριών μας όταν ήμουν εις την Βίλνα. Πάντως μου είπαν ότι γράφει παράξενα πράγματα, σχήματα και σοφίσματα, σχετικά με την προσευχή, γραμμένα από Έλληνας μοναχούς. Είναι σαν αυτά που γράφουν οι φανατικοί εις τας Ινδίας και εις την Μποχάρα, που κάθονται κάτω και κάνουν εκπνοή κατά ένα ιδιότυπο τρόπο, προσπαθώντας να δημιουργήσουν κάτι σαν γαργάλισμα εις την καρδιά τους και με ηλιθιότητα πιστεύουν ότι αυτό το σωματικό αίσθημα είναι προσευχή, το θεωρούν δε δώρο του Θεού”».
- 69. ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Επιστολή (28) Βασιλείω μονάζοντι, PG 99, 1000D-1001A.
- 70. Λουκ. 18,8
- 71. Ματθ. 13, 24-30. 36-43.
- 72. Β'Τιμ. 3, 1
- 73. Α'Τιμ. 4, 1
- 74. Ματθ. 24, 6 και εξής. Μάρκ. 13, 5 και εξής.

- 75. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εις το αποστολικόν ρητόν το λέγον· «Τούτο δε γινώσκετε, ότι εν εσχάταις ημέραις έσονται καιροί χαλεποί» 3. 6, PG 56, 274.278. (μεταγλώττιση).
- 76. Α' Τιμ. 4, 1
- 77. ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Γλαφυρά εις την Γένεσιν 2, 8 PG 69, 72B.C. (μεταγλώττιση).
- 78. Εκ του ανθολογίου Περί συντελείας, Αντιχρίστου και Β' Παρουσίας του Χριστού, επιμελεία Στυλ.Ν. Κεμεντζετζίδη, εκδ. «Ορθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 132.
- 79. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως, 4, 10, PG 94, 1128A.

Πηγή: www.impantokratoros.gr